

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Amanda Jurić

LIK ŽENE U ISLAMU

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

LIK ŽENE U ISLAMU

DIPLOMSKI RAD

Kandidat: Amanda Jurić

Mentor: prof.dr.sc. Ivan Markešić

Zagreb, 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ISLAM	3
2.1. NASTANAK I RAZVOJ.....	3
2.2. ŠI'ITI I SUNITI.....	4
2.3. KUR'AN I ŠERIJAT	5
2.4. TKO SU MUSLIMANI.....	7
3. LJUDSKA PRAVA	9
3.1. OPĆA DEKLARACIJA O PRAVIMA ČOVJEKA	9
3.1.1. ROBOVI.....	10
3.2. PRAVA ŽENE	12
3.2.1. SVIJET	12
3.2.2. ISLAM	14
4. RODNI ODNOSI.....	17
4.1. RODNE TEORIJE U ISLAMSKOJ TRADICIJI.....	18
4.1.1. TEORIJA PODREĐENOSTI	18
4.1.2. TEORIJA KOMPLEMENTARNOSTI.....	20
4.1.3. TEORIJA EGALITARNOSTI.....	22
5. ŽENE U/I KUR'AN	25
5.1. OPIS ŽENE	25
5.2. POKRIVANJE TIJELA	27
5.2.1. KUR'AN	28
5.2.2. STAJALIŠTE VJERNIKA	29
5.2.3. POVRATAK TURSKE U RANO DOBA ISLAMA.....	31
5.3. RELIGIJSKE DUŽNOSTI.....	33

5.3.1.	ODLAZAK U DŽAMIJU	33
5.3.2.	ŽENE IMAMI	35
5.4.	OBRAZOVANJE	37
5.5.	MUHAMMEDOV ODNOS PREMA ŽENAMA	39
6.	VLAST U ISLAMU	41
6.1.	HALIF	42
6.1.1.	ODNOS PREMA ŽENAMA	43
6.2.	ŽENE I VLAST	46
6.2.1.	TITULE	48
7.	BRAK	50
7.1.	PREDISLAMSKO RAZDOBLJE	52
7.2.	PRIVREMENI I TRAJNI BRAK	53
7.2.1.	RAZLIČITOSTI	53
7.2.2.	OPRAVDANJE	54
7.2.3.	KRITIČKI OSVRT NA PRIVREMENI BRAK	55
7.3.	ŽENIDBENA PONUDA	57
7.3.1.	MEHR	57
7.4.	SEKSUALNI ODNOSI	59
8.	RAZVOD	61
9.	ZAKLJUČAK	63
10.	POPIS LITERATURE	64
11.	SAŽETAK RADA	67
12.	RESUME	69

1. UVOD

U islamskoj tradiciji različitost među pojedincima definira se *Božjom voljom* i mudrošću. **Svi ljudi rođeni su različiti, ali opet u svoj različitosti slični jedni drugima.** Tako se pojedinci razlikuju po svojim vjerskim uvjerenjima, boji kože, očiju i drugim fizičkim karakteristikama, a po svojim pravima su jednaki. *Allah dž.š.*¹ potiče svoje vjernike na poštivanje drugoga i na poštivanje međusobne različitosti govoreći „A da je Bog htio, stvorio bi vas kao jedan narod, ali (On hoće) da vas iskuša s onim što vam je dao, pa se vi natječite u dobrim djelima!“² U tome smislu, *Allah dž.š.* ne radi razliku među pojedincima na temelju izgleda, ili vjerske pripadnosti nego isključivo na temelju djelovanja usmjerenog prema dobrome.

U prvome dijelu rada prikazuje se **nastanak i razvoj islama i islamske tradicije** na prostorima Arapskog poluotoka te se ukazuje na samo **definiranje sljedbenika islamske tradicije – muslimana**. *Musliman* je osoba koja je rođena od oca muslimana te svoj život i djelovanje podređuje isključivo *Allahu dž.š.*³ *Musliman* živi po propisima sabranima u *Kur'anu* i *šerijatu*. Drugi dio bavi se **ljudskim pravima** općenito i njihovim razvojem kroz duži period ljudskoga postojanja. Ponajprije, definiraju se prava koja su dodijeljena svakome čovjeku samim činom rođenja *Deklaracijom o pravima čovjeka*, a ista mu ni pod kojim uvjetima ne smiju biti uskraćena. U tome smislu, uspoređuju se prava žene u islamu proizašla iz *šerijata* i ona definirana *Deklaracijom*.

Najistaknuta razlika među pojedincima je ona između muškarca i žene. **Rodna različitost seže duboko u povijest, a svoje temelje nalazi u samom postanku svijeta.** Skladno tome, treći dio bavi se postankom svijeta, stvaranjem *Adama* i *Eve* na temelju kojega se tumači **inferiornost žene u islamskom svijetu**. U tome smislu, ukazuje se na različitost položaja žene u vrijeme *Muhammeda a.s.*⁴ u kojemu je žena bila uvažena i poštovana i danas, kada je žena inferiorna u odnosu na muškarca te biva potisnuta na same margine društvenog života. U ovome radu, detaljno se razrađuje način na koji je došlo do potpune inferiornosti žene u islamskom svijetu ukazujući na *ajete Kur'ana* koji

¹ *džeše'nuhu*, arap. „Uzvišeni“

² Pandža i Čaušević, 1937:147

³ „O vjerni, pokoravajte se Bogu i pokoravajte se (Njegovu) Poslaniku (...).“ Pandža i Čaušević, 1937 674

⁴ *alejhi selam*, arap. „Mir Božji bio s njim!“

govore o istome. S obzirom na sam naziv rada, tumačenje položaja žene u islamu temelji se ponajviše na samome *Kur'anu* i *Njegovim ajetima*. **Pažljivim iščitavanjem *Kur'ana* i *Njegovih ajeta* ukazuje se na nepravednu i neobjektivnu utemeljenost inferiornosti žene.**

Brak je temeljna institucija u islamu te se u okviru položaja i shvaćanja žene prikazuje uloga žene i muškarca u razdoblju prije i nakon islama. U tome smislu, prikazuje se **tumačenje drugih autora o napretku položaja žene** nakon dolaska islama u odnosu na razdoblje ranije. Govoreći o braku, rad se usmjerava na razne vrste brakova karakteristične ponajprije za ši'ite i pitanje same *poligamije* koja je *Kur'anom* dopuštena u islamu.

U završnom dijelu rada, ukazat će se na **razvod** i na razlike muškarca i žene u slučaju razvoda i nasljeđivanja imetka. **Žena je u mnogočemu u islamskoj tradiciji stavljena na rub društvenog života, a kao temeljni uzrok u ovome radu ističe se neadekvatno i neracionalno tumačenje *Kur'anskih ajeta*.**

2. ISLAM

Početak sedmog stoljeća u danas, najvažnijem muslimanskom gradu – *Meki*, pojavila se najmlađa monoteistička religija svijeta – *islam*. Središnja osoba islama je prorok *Muhammed a.s.* kojemu se Bog – *Allah dž.š.* posredstvom *meleka Džibrila*⁵ obratio te diktirao otkrivenja i poruke sabrane u svetoj knjizi *islama* – *Kur'anu*.⁶ *Muhammed a.s.* posljednji je prorok kojega je *Allah dž.š.* poslao među ljude kako bi im ukazao na prave i istinske vrijednosti kojima valja težiti u ovozemaljskom životu. Među njima se ističu prije svega, **vjerovanje u jednoga Boga**, obavljanje molitve i **obaveznih postova, poslušnost roditeljima te briga za starije i nemoćne**.⁷ Naziv *islam* označava svjetonazor u čijem je središtu sam *Allah dž.š.*

2.1. NASTANAK I RAZVOJ

Prije pojave proroka *Muhammeda a.s.* Arapski poluotok bio je pogođen neprijateljstvom, dugotrajnim ratovima i krvnom osvetom među plemenima, a samo društvo je u zadnji plan potisnulo potrebite, nemoćne i siromašne. *Muhammed a.s.* (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:21) izgradio je novu zajednicu u kojoj ključnu važnost ima vjera u jednoga Boga – *Allaha dž.š.*. Nazvana je *islam*, a označava **mir i pokoravanje Allahu dž.š.**⁸ Početak islama obilježava *Muhammedov a.s.* prelazak nakon trinaest godina poslanstva iz *Meke* u *Medinu* – *hidžra*. *Hidžra* označava **prekid odnosa u zajednici** čija se **pripadnost temelji isključivo na krvnim i plemenskim vezama**.

Tri dinastije ponajviše su zaslužne za širenje islamskog vjerovanja izvan područja Arapskog poluotoka. Dinastija *Umajjada*⁹ (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:23) vladala je gotovo jedno stoljeće, a teritorij islama proširio se od Španjolske na zapadu do prostora današnjeg Pakistana. Najpoznatiji predstavnik dinastije *Umajjada* je *Tarik ibn Zeid* po kojemu je *Gibraltar*¹⁰ dobio ime. 750. godine na vlast dolazi dinastija koja

⁵ „Muhammede, IKRE! Muhammede uči! Muhammed, uplašeno drhtavim glasom, odgovara: Ja učiti ne znam! Muhammede, ponavljaj za mnom! – tajanstveni glas veli.“ Hasanović, 2010:34

⁶ „I zaista je On (Kur'an) Objava Gospodara svjetova. Njega je dostavio povjerljivi Duh (Džibril)(...)“ Pandža i Čaušević, 1937:503

⁷ „I (sjetite se) kad smo uzeli od Izraelićana obavezu: Vi ćete obožavati samo (jedinoga) Allaha, vi ćete činiti dobročinstva svojim roditeljima, rodbini, siročadi i bijednicima. I govorite ljudima lijepe riječi, i obavljajte namaz i dijelite zekat!“ Pandža i Čaušević, 1937:21

⁸ Izjava kojom *muslimani* prisežu da nema drugoga boga osim *Allaha dž.š.* zove se *tevhid*.

⁹ Postoje razni nazivi za ovu dinastiju : Omejadi, Omajadi, Umajadi

¹⁰ *Džebel al - Tarik*, Tarikovo brdo

je dobila ime po *Muhammedovom* stricu *Abbasu* – dinastija *Abasida*. Za vrijeme *Abasida* dolazi do razvoja islamske filozofije, astronomije, matematike, književnosti i drugih znanosti. *Abasidi* su vladali sve do početka 16. stoljeća. Najpoznatiji *Abasad* je halifa¹¹ *Al-Ma'mun*, zaslužan za otvaranje *Škole mudrosti* čiji su polaznici **prevodili grčka djela iz područja raznih znanosti na arapski jezik** te time doprinijeli razvoju islamske kulture.

Dinastije *Umajada* i *Abasida* nisu podržavale jedna drugu, jer se u narodu smatralo da nakon smrti *Muhammeda a.s.* vlast trebaju preuzeti njegovi krvi srodnici, a ne potomak osobe¹² koja je tek nedavno prihvatila islam kao vlastitu religiju. Najpoznatija islamska dinastija, dinastija *Osmanlija* objedinila je duhovnu i svjetovnu vlast u jednoj osobi – *sultanu*. Najpoznatiji sultani su *Mehmed II Fatih*, poznat kao *Osvajač* i *Sulejman Kanuni*.

2.2. ŠI'ITI I SUNITI

Među muslimanima postoje različita mišljenja, stajališta i interpretacije samoga *Kur'ana*, a time i islama, stoga **muslimani nisu monolitna vjerska zajednica**. Nakon smrti (Opačić, 2009:365) proroka *Muhammeda a.s.* islamska se zajednica podijelila na dva ogranka - *ši'ite* i *suniti*. Većinu islamskog svijeta, oko devedeset posto čine *suniti*, a preostalih deset posto otpada na *ši'ite*. Na području Pakistana, Irana i Iraka ponajviše su rasprostranjeni *ši'iti*, dok su *suniti* većinsko stanovništvo u Siriji i palestinskim područjima.

Nekoliko je raskrsnica *ši'itskog* i *sunitskog* stajališta i mišljenja.¹³ Prva raskrsnica na kojoj su se našle ove dvije islamske zajednice je **pitanje potomstva i nasljeđivanja** nakon smrti proroka *Muhammeda a.s.*. *Suniti* nasljednika i vođu tumače isključivo iz samoga *Kur'ana*, dok *ši'iti* smatraju da **autoritet za duhovnu i svjetovnu vlast imaju samo nasljednici koji imaju direktnu krvnu vezu s prorokom Muhammedom a.s.** U tome smislu, vladar muslimana mora poticati od *Fatime* i

¹¹ arap. „Božji namjesnik na zemlji“

¹² U tekstu Spahić-Šiljak i Abazović (2009:23) navodi se da je *Muavija*, sin *Abu Suffjana*, poglavara Mekke *islam* prihvatio tek nakon osvajanja Mekke

¹³ „I upamtite! Jednoga dana stat ćete pred Allaha i odgovarati za svoja djela. Zato pazite! Ne skrećite s pravoga puta kad mene više ne bude“ Ruthven, 2003:27

'Alija.¹⁴ Iz pitanja potomstva proizlazi druga raskrsnica, a to je pitanje same **odanosti Muhammedovoj** a.s. lozi koja je istaknutija kod *ši'ita* nego kod *sunita*.

Treća raskrsnica na kojoj se razilaze *ši'iti* i *suniti* je samo **djelovanje** ovih islamskih zajednica. *Sunitski islam* (Opačić 2009:365) teži ispunjavanju dužnosti koje sam *Allah dž.š.* propisuje ljudima, a *ši'itski islam* je usredotočen na **tumačenje vjerskog zakona islama** – *šerijata* i samoga *Kur'ana*. *Ši'iti* za razliku od *sunita* vjeruju da je sastavni dio *Kur'ana* znanje koje je tajno, a sam *Muhammed a.s.* ga je prenio 'Aliju. Tajno znanje prenosi se dalje generacijama preko *imama*¹⁵. Unutarnji duhovni život *sunita* i *ši'ita* je sadržan u sufizmu. **Srž sufizma i ključna zajednička točka ši'ita i sunita je ljubav prema jednome Bogu – Allahu.**

2.3. KUR'AN I ŠERIJAT

Sveta knjiga *islama* je *Kur'an*. Sadržaj *Kur'ana* (Opačić, 2009:370) podijeljen je na *Poslanikovo a.s.* vrijeme provedeno u *Meki* i *Medini*, a govori o *Allahu dž.š.*, njegovoj svemoćnosti i milosrdnosti. *Kur'an* se sastoji od 114 poglavlja - *sura*, 6217 retka – *ajeta*. Sam *Kur'an* obuhvaća široku tematiku počevši od smjernica ispravnog vjerovanja – *imana* i precizne moralne norme – *ihsana*, a sastavni dio sadržaja je židovska Tora – *Tevrat* objavljena Mojsiju – *Musau*, Davidovi – *Davudovi* psalmi i evanđelja o Isusu – *Isi* koji govore o vremenu prije rođenja *Muhammeda a.s.*. *Kur'an* (Hasanović, 2010:27) je objavljivao kroz 23 godine povodom određenih pojava i događaja u kojima se našao *Muhammed a.s.* sa zajednicom vjernika kako bi im sam *Allah dž.š.* pokazao jedini ispravan i prihvatljiv put. Za većinu muslimana *Kur'an* je **Božji govor koji je diktiran bez ljudskog djelovanja i uređivanja**. *Kur'an* se smatra nestvorenim, istovjetnim sa samim *Allahom*¹⁶ dž.š., a dokazi da je *Kur'an* diktirao sam *Allah dž.š.* su izrazi upućeni *Poslaniku a.s.* koji započinju naredbom “Reci”¹⁷.

Kur'an je primarni izvor prava u *islamu*¹⁸, a vjerski zakon islama – *šerijat* sastavni je dio *Istoga*. Vjerski zakon islama - *šerijat*¹⁹ označava (Ruthven, 2003:79)

¹⁴ “Ja sam grad znanja, a 'Ali je njegova kapija.” (Dostupno na <http://bastinaobjave.com/hadis/mjera-mudrosti-imam-ali> ; pristupljeno 20. kolovoza 2017.)

¹⁵ „Osoba koja predvodi skupno obavljanje molitve u džamiji.“ Pandža i Čaušević, 1937:14

¹⁶ Ruthven, 2003:24

¹⁷ „Reci (Muhammede) (...), (Sjeti se Muhammede) (...).“ Pandža i Čaušević, 1937:76

¹⁸ „(...) cijeli Kur'an je zakon za muslimane.“ Ruthven, 2003:81

ono što je u strogo pravnom smislu različito, više i iznad samoga ljudskog zakona. *Šerijat* je božanski zakon, zakon dat od *Allaha dž.š.* samoga²⁰. **Svi vjernici** (Hasanović, 2010:13) **dužni su provoditi i poštivati šerijat u smislu vrhovnog autoriteta proizašlog iz *Kur'ana* i *Sunneta***²¹.

Vjernici imaju pravo uložiti žalbu nadležnim tijelima ako je njihovo pravo koje je naloženo *šerijatom* narušeno ili uskraćeno. Sama država (Hasanović, 2010:13) dužna je provoditi *šerijat* kako bi razriješila i poboljšala zavađene međuljudske odnose i njihovu interakciju. Cilj države je ne raditi na štetu građana, pružiti im sretan, siguran i zadovoljan život, ali imati u vidu i provoditi, a prije svega poštivati *šerijat*. U pravnome smislu, postoji zakon koji proizlazi iz ljudskih želja i djelovanja - *fikh*²². „*Fekih* je onaj koji se bavi *fikhom*, (...) pravni stručnjak koji nastoji kroz bavljenje *idžtihadom* doći do zaključaka o samome *šerijatu* te odrediti implikacije pojedinih Božjih naredbi u pojedinačnim primjerima.“²³

Veliki dio islamskog zakona zapravo je *fikh*, a čine ga mišljenja i odluke raznih muslimanskih pravnika. Ključni nedostatak tumačenja i razumijevanja *Kur'ana* i samoga *islama* je prihvaćanje zapisanih tekstova zdravo za gotovo, bez stavljanja u kontekst današnjice.²⁴ **Razumijevanje i provođenje šerijata ne može biti isto u 7. stoljeću i danas u 21. stoljeću.** Ne možemo se, a i ne smijemo praviti da je *šerijat* uopće prihvatljiv u modernome dobu. *Možemo li kao pojedinci koji žive u 21.stoljeću i koji su napredovali do te mjere da produžuju živote zahvaljujući napretku medicine i znanosti, prihvatiti sakaćenje mladih djevojaka kako bi im se uskratilo seksualno zadovoljstvo u vremenu kada je seksualno općenje i uživanje u seksualnim radnjama sastavni dio svakoga života neovisno o tome radi li se o muškarcu ili ženi? Trebaju li nemuslimani promatrati i opravdavati općenje s maloljetnim djevojkama pod uvjetom da ju se uzme za ženu, jer se netko poziva na šerijat?* Razumljivo, **šerijat je zakon koji proizlazi iz samoga *Kur'ana* i samim time je nedodirljiv, ali valjalo bi preispitati**

¹⁹ „ (...) skup propisa, načela i vrijednosti iz kojih su izvedeni zakonodavstvo i pravna znanost.“ Sardar i Abbas Malik, 2002:62

²⁰ „ Mi smo tebi (Muhammede) objavili Knjigu s istinom, da bi sudio među ljudima onako kako ti je Bog pokazao (u *Kur'anu*).“ Pandža i Čaušević, 1937:122/23

²¹ „ Zajedno sira i hadis, koji sadrži Muhammedove usmene komentare, napomene i učenja, sačinjavaju sunnet, ili primjer, koji osigurava Poslanik.“ Schwartz, 2005:38

²² „ Fikh je ono što su prvi muslimanski pravnici izveli iz šerijata svojim rasuđivanjem i znanjem, stoga je ono čovjekovo djelo.“ Sardar i Abbas Malik, 2002:64

²³ Ruthven, 2003:88

²⁴ „ Propisi i principi islama su primjenjivi, za svako mjesto na kugli zemaljskoj za svako vrijeme do Sudnjega dana.“ Hasanović, 2010:13

uzroke i posljedice provođenja istoga u 21. stoljeću. Ne treba puno znanja o islamu i islamskoj tradiciji da se ukaže na činjenicu da **pojedinci šerijat, a samim time i Kur'an uzimaju zdravo za gotovo te ga tumače u smislu koji njima samima ponajviše odgovara.**

Ključni problem s navedenim je što se nemuslimani ne žele miješati u muslimanske običaje i tradiciju, jer je njihovo pravo na vjersku slobodu dopušteno u gotovo svakoj državi svijeta. **Sve dok će akademski obrazovani pojedinci, ali i ostatak populacije žmiriti i odmahivati rukom pred narušavanjima ljudskih prava pod izlikom islamske tradicije, sljedbenici iste će uzimati riječi Allaha dž.š. zdravo za gotovo te provoditi pravdu i šerijat na način koji se njima u datom trenutku čini prikladan.**

2.4. TKO SU MUSLIMANI²⁵

Sljedbenici islamske tradicije i *Muhammeda a.s.* nazivaju se *muslimanima*. Ne zovu se (Hasanović, 2010:8) *muhamedancima*, jer se taj uvredljivi naziv koristio za vrijeme križarskih ratova i ima lošu konotaciju. *Musliman*²⁶ je osoba koja prihvaća Božji zakon - *šerijat*. **Ona se predaje jednom Bogu – Allahu dž.š., pokazuje vjerovanje i predanost Allahu dž.š., a cijeli svoj život podređuje vjerovanju i djelovanju zapisanom u Božjem zakonu.**²⁷ Zadaća svakoga muslimana je provoditi i djelovati u cilju dobrog, a sprječavati i sankcionirati posljedice zla. Ljudi po prirodi nisu zli, ali ih zavist i potreba navode na neprimjerene i neprihvatljive radnje. Ključni problem kod ovakvoga definiranja pripadnika islamske zajednice je što se na ovaj način pravda nasilje počinjeno u ime islama i *Allaha dž.š.*, a koje nema nikakve veze s istim. **Islam, kao niti jedna druga religija svijeta ne odobrava nasilje nad vjernicima, ali niti nad nevjernicima.**

Svaki *musliman* obavezan je klanjati se pet puta dnevno, no diljem svijeta postoje razlike među *Muhammedovim a.s.* sljedbenicima. „Muslimani Bosne i Hercegovine, potomci Slavena koji su prešli na islam pod osmanskom vlašću nisu baš poznati po molitvi, apstiniranju od alkohola, odvajanju žena i drugim društvenim

²⁵ Pojam musliman u ovome tekstu obuhvaća oba roda – muslimanke i muslimane

²⁶ „ (...) Bog je stvorio čovjeka da bude musliman po vlastitom izboru, da bude jedinstveno mjesto odgovornosti i Božji zastupnik ili namjesnik (halifa) na zemlji.“ Hasanović, 2010:8

²⁷ „Ja svjedočim da je samo Bog jedan i da je Muhamed Njegov sluga i poslanik.“ Hasanović, 2010:7

postupcima povezanim s muslimanima vjernicima u drugim dijelovima svijeta.,²⁸ U tome smislu, **potomke Slavena ne smatra valjanim i istinskim muslimanima.**

Nužan preduvjet (Ruthven, 2003:3) da je osoba pravi i istinski *musliman* je da je rođena od oca *muslimana*. Važno je da je otac *musliman*, jer se dijete priznaje po ocu, a ne po majci. Najčešće dijete osim prezimena nasljeđuje i religijsko opredjeljenje svoga oca. Rijetki su slučajevi da dijete naslijedi majčino prezime i religijsko opredjeljenje. Poželjno je da su oba roditelja *muslimani*, no ako je majka *muslimanka*, a otac nije tada se obitelj i obiteljski odnosi nalaze u velikom iskušenju. **Islam ženama zabranjuje seksualne odnose i brak sa nemuslimanom, jer bi dijete naslijedilo očevu vjeru i time bi islamska zajednica bila na gubitku.** S obzirom na to da dijete nasljeđuje oca i da su očevi nosioci tradicije i nasljeđa, *muslimani* se smiju ženiti i imati seksualne odnose sa nemuslimankama.²⁹ **U slučaju braka muslimana i nemuslimanke žena se mora odreći svoje vjere, štovati Allaha dž.š. i prijeći na islam.**

²⁸ Ruthven, 2003:3

²⁹ Islam dopušta muslimanima brak i seksualne odnose samo sa pripadnicama monoteističkih religija.

3. LJUDSKA PRAVA

Svi ljudi na ovome svijetu međusobno se razlikuju po nizu karakteristika svojstvenim samo njima. Svaki čovjek ima drukčiji otisak prsta i strukturu DNK-a, stoga je svaki čovjek na ovoj planeti jedinstvena i neponovljiva individua. Unatoč razlikama koje postoje među ljudima, počevši od onih očitih – fizičkih, kao što su boja kože, kose i očiju pa do onih manje vidljivih, **u teoriji svi ljudi su jednaki.**

Kako bi se zaštitila jedinstvenost i neponovljivost, ali i samo dostojanstvo svakoga čovjeka, svjetske vođe su definirale ljudska prava, odnosno prava koja ima svaki čovjek neovisno o boji kože, očiju, načinu oblačenja, mjestu i državi u kojoj obitava. *Opća deklaracija o ljudskim pravima* jasno definirana *ljudska prava*: „U političkom rječniku pojam ljudskih prava označava cjelokupnost prava na slobodu koja pojedinac može zahtijevati na temelju svog postojanja kao čovjeka i koja mu zajednica mora pravno jamčiti iz etičkih razloga. U tom smislu riječ je o „prirodnim, nedržavnim, urođenim ili neotuđivim pravima, kroz čije se poštivanje i osiguranje legitimira jedna politička zajednica (...).“³⁰ Sama po sebi, *ljudska prava* se ne mogu kupiti ili izgubiti. **Ona su univerzalna, nedjeljiva i neotuđiva bez obzira na naše ponašanje, ili ponašanje drugih prema nama.**

3.1. OPĆA DEKLARACIJA O PRAVIMA ČOVJEKA

Čelni ljudi svijeta su sredinom 20. stoljeća u ime cijeloga svijeta pa tako i čovječanstva pokušali definirati **opća prava svakoga pojedinca** na ovome planetu. Nakon mnogih poniženja i stavljanja u nejednak položaj pojedinaca temeljenih na razlikama koje postoje među njima, prvenstveno rodni, nastao je dokument nazvan *Opća deklaracija o pravima čovjeka*³¹. *Opća deklaracija o pravima čovjeka* donesena je nakon Drugog svjetskog rata 1948. godine s ciljem zaštite prava prije svega žena, ali se jednako tako odnosi i štiti muškarce.

Opća deklaracija o pravima čovjeka započinje člankom u kojemu stoji:“ Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena

³⁰ Dostupno na: http://www.hrvatske-novine.com/Hrvatske_novine/novine_tekst.asp?ID=1333; pristupljeno 10. kolovoza 2017.

³¹ Prvotni naziv je *Univerzalna deklaracija o temeljnim ljudskim pravima i slobodama*

razumom i sviješću pa jedna prema drugima trebaju postupati u duhu bratstva.“³² Tumačeći ovaj članak, dolazi se do zaključka da svi ljudi neovisno o rasi, spolu ili nečemu trećem od trenutka svoga rođenja posjeduju određena prava – *ljudska prava*. Ona su *Deklaracijom* dodijeljena svakome čovjeku temeljem samoga njegova postojanja kao ljudskoga bića. *Ljudska prava* su standardi bez kojih pojedinac ne bi mogao živjeti i obitavati u dostojanstvu kakva priliče ljudskim bićima. **Ona su temelj svake slobode, pravde i mira u obiteljima širom svijeta, većini država i u konačnici općenito na ovome svijetu.** Nadalje, monoteističke religije (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:87) skreću pozornost na dostojanstvo čovjeka koje je isti dobio samim činom rođenja i svoga postanka. Dostojanstvo proizlazi iz razuma, slobode i duše koje svakoga pojedinca obvezuju na odgovornost poštivanja drugih osoba i njihovih različitosti.

3.1.1. ROBOVI

Stvaranjem samoga čovječanstva javlja se *ropstvo*. *Ropstvo* je društveni sistem u kojemu su sami ljudi roba³³ u nečijem vlasništvu te kao takvi nemaju nikakvih prava odlučivati o sebi i svojoj sudbini. *Robovima* su najčešće postajali pripadnici naroda čije je područje obitavanja osvojeno i okupirano. Nije rijedak slučaj da osoba zbog nekoga oblika dugovanja izgubi svoju slobodu te time postaje nečije vlasništvo - *rob*. U skladu sa zakonom, roditelji su prodavali vlastitu djecu u roblje pravdajući se obiteljskom neimaštinom. **Žrtvovanjem života i slobode jednoga djeteta omogućavala se sloboda i valjan život cijele obitelji.** Ovakvo postupanje s djecom ne čudi, s obzirom na to da je jedna obitelj imala po desetero djece pa se žrtvovanje jednoga djeteta u svrhu spašavanja ostatka obitelji činilo sasvim opravdano i prihvatljivo. **Danas je ovakvo ponašanje prema djeci oštro osuđeno i zabranjeno.**

O raširenosti ropstva u svijetu govori činjenica da je u *Rimu* broj osoba koje su imale status *roba* premašivao jednu četvrtinu ukupnoga stanovništva. Najviše *robova* imali su bogati pojedinci koji su novcem kupovali i prisvajali *robove* pod svoje vlasništvo. *Robovi* su većinom radili na plantažama i pomagali u kućanskim poslovima bogatim obiteljima. **Što je pojedinac bio bogatiji, to je u svome vlasništvu i pod svojim krovom imao više robova.**

³² Šimonović, 2008:2

³³ Materijalno ili nematerijalno dobro usmjereno ka zadovoljavanju potreba ljudi koji ju posjeduju.

Moralnost i ispravnost *robovlasništva* počela se ispitivati u 13. stoljeću ponajviše zahvaljujući pojedincima koji su vjerovali da su svi **ljudi na ovome svijetu jednaki** i da svaka osoba ima pravo na slobodu i izbor. Razvoj obrazovanja i akademskih krugova uvelike je utjecao na preispitivanje ovoga društvenoga sistema. U 15. i 16. stoljeću položaj robova znatno se pogoršava. Osvajanjem i okupacijom novih područja u *Africi* i *Americi* rasla je potražnja za radnicima koji će obrađivati polja i plantaže. Idealno rješenje za jeftinu radnu snagu bili su domoroci, odnosno narod koji je obitavao na osvojenim područjima. **Kapitalistima je u interesu bio samo profit, a o životima i uvjetima rada porobljenoga stanovništva nije se previše razmišljalo.**

U 19. stoljeću do izražaja dolazi *borba robova* za vlastitu slobodu i *ljudska prava*. Do tada, sasvim je normalno bilo imati robove u svome posjedu i vlasništvu, činiti i odnositi se prema njima po vlastitoj volji. Nije bilo zakona koji bi zaštitio robove od gospodarove brutalnosti i agresivnosti. **Najveći dio robova činilo je afroameričko stanovništvo kojemu su se uskraćivala sva prava dostojna jednoga čovjeka.** Ratifikacijom 13. amandmana u *Americi* je *ropstvo* teorijski ukinuto i zabranjeno, iako je u praksi veći dio robova idalje bio zakinut po pitanju *temeljnih prava čovjeka*.

U četvrtom članku *Deklaracije o pravima čovjeka* stoji da „Nitko ne smije biti držan u ropstvu ili ropском odnosu; ropstvo i trgovina robljem zabranjuje se u svim njihovim oblicima“³⁴. Nažalost, *Deklaracija* se odnosi samo na države koje su ju usvojile, a danas u 21. stoljeću susrećemo se s novim i neistraženim oblicima *ropstva*. Na primjer, u kineskim rudnicima djeca rade posao odraslih u uvjetima koji krše sve članke *Deklaracije* i *zakona o radu*. U članku petom *Deklaracije o pravima čovjeka* pozornost se skreće na odnos prema robovima “Nitko ne smije biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”³⁵ Veći dio *Deklaracije o pravima čovjeka* djeluje savršeno u teoriji, no nažalost u praksi je znatno drugačije. Možda se danas ne sreće fizičko zlostavljanje poslodavaca, ali ono na psihičkoj razini je itekako prisutno. **Ropstvo nikada nije iščezlo, nego je samo promijenilo svoj oblik.** Nema očitoga, fizičkoga nasilja i ozljeda, ali su zato svi drugi aspekti ropstva prisutni. Tako na primjer, blagajnica ne smije otići obaviti nuždu jer je gužva u dućanu, ili joj jednostavno nije dozvoljeno popiti gutljaj vode na svome radnome mjestu jer je isto nedopustivo u očima nadređenih.

³⁴ Šimonović, 2008:2

³⁵ Šimonović, 2008:2

Politika nije jedina koja se bavila, a i dan danas se bavi pitanjem *ljudskih prava*, položajem *robova* i potlačenoga dijela društva. Veliku pozornost *robovima* posvećuje religija. **Sve monoteističke religije zabranjuju bilo kakav oblik nasilja prema drugome pojedincu pa tako zabranjuju i odnos roba i gospodara.** *Muslimani* se pozivaju na život i djelovanje poslanika *Muhammeda a.s.* čiji je odnos prema *robovima* odstupao od samoga *šerijata*³⁶. *Muhammed a.s.* je (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:93) *Nilala* nazvao *rajskim čovjekom* odajući mu tako poštenje unatoč činjenici da je *Nilal* imao status običnoga *roba*. Odnos *Muhammeda a.s.* prema *robu* daje do znanja svim sljedbenicima *Njegovim* da različitost među ljudima nije ništa loše te da ista ne treba i ne smije biti razlogom nepravde i isključivanja pojedinaca iz društva. Sljedeći *Muhammeda a.s.* i njegovo djelovanje ***muslimani* u potpunosti osuđuju instituciju ropstva.**³⁷

3.2. PRAVA ŽENE

Deklaracija o pravima čovjeka ujedinila je prava muškaraca, žena i djece. O pravima žena više se priča, jer su ženama tijekom povijesti uskraćena mnoga prava koja su danas neizostavan dio *Deklaracije*, a time i dio samih *ljudskih prava*. Ne tako davno, u prošleme stoljeću žene nisu imale pravo odlučivati o osobnim i ponajprije privatnim stvarima kao što su biranje posla kojim će se baviti ili potpisivanje nekoga ugovora. Muškarac, najčešće suprug žene morao je biti prisutan u trenutku potpisivanja ugovora kako bi isti bio valjan. Isto tako, žene nisu mogle biti primljene na neko radno mjesto ako uz nju u trenutku prijave za to radno mjesto nije bio muškarac, također njen partner ili otac koji odobrava i podupire njenu prijavu.

3.2.1. SVIJET

Promišljanje o *pravima žena* započinje u 17. stoljeću kao dio socijalnih pokreta koji se javljaju na Zapadu. **Srž pokreta bila je borba za jednakost i slobodu žena.** Jednakost i sloboda su prava koja proizlaze iz samoga postojanja čovjeka, a o njima govore mnogi zakoni. Prvi zakonski okviri koji obuhvaćaju ovu problematiku javljaju je u 19. stoljeću. *Mutahheri* u *Prava žena u islamu* (1997:11) piše da je prvi zakonski

³⁶ *Šerijat* – zakon dat od *Allaha dž.š.* muslimanima (Ruthven, 2003:98) dopušta *ropstvo*

³⁷ „ (...) ropstvo je nelegalan čin u islamu.“ Abou El Fadl, 2006:49

okvir u emancipaciji naših baka bilo donošenje zakona iz 1882. godine kojim žene dobivaju pravo zadržavanja novca koje su svojim radom zaradile.

U 20. stoljeću u prvi plan dolazi pitanje *prava žena* u odnosu na prava muškaraca. 1948. godine *Deklaracijom o pravima čovjeka* objavljena je **jednakost muškaraca i žena te njihovih prava**. Člancima u *Deklaraciji* ženi su dana jednaka i neopoziva prava kao i muškarcima, jer se žena rađa slobodna kao i sva druga ljudska bića te time ima jednaka prava kao i suprotni spol.³⁸

Neki autori ukazuju na činjenicu da je sama *Deklaracija o pravima čovjeka* osim pozitivnih, imala i negativne utjecaje na prava žena. Prije *Deklaracije*, podrazumijevalo se da su žene domaćice i da skrbe isključivo o svome suprugu i svojoj djeci. Donošenjem *Deklaracije* i inzistiranjem na jednakim pravima muškaraca i žena, **žene postaju sredstvo zarade**. Vlasnicima tvornica odgovaralo je da žene izađu iz kuće, imaju veću ekonomsku moć, budu jednake muškarcima i na koncu postanu nova radna snaga. Vlasnici tvornica usmjerili su se na **fizički izgled žene** kako bi unaprijedili prodaju. U prvi plan dolazila je ljepota žene i njena sposobnost zavođenja kojom je privlačila potencijalne kupce i nudila proizvode tvornice.

S obzirom na to da su žene dobile jednaka prava kao muškarci, prije svega pravo na rad, one su u odnosu na muškarce bile znatno jeftinija i manje zahtjevnja radna snaga za razliku od muškaraca koji su bili buntovni, uz to i skuplja radna snaga od žena. U djelu *Prava žene u islamu* (1997:11) *Mutahheri* objašnjava: „ (...) poziva kapitaliste da iskoriste ženinu egzistenciju, ne ženinu fizičku snagu ili njenu radnu snagu (...), nego da trgovinom njene časti i poštovanja, putem njezine moći da zavede, da zarobi umove i volje da ih transformira, da nametne potrošnju potrošačima.“

Žene koje su radile fizičke poslove u tvornicama kao i muškarci vrlo brzo su zaključile da ne žele ista prava kao muškarci. Zbog svojih tjelesnih predispozicija žene su fizički slabije te ne mogu prenositi i podizati jednaku količinu i težinu materijala kao muškarci. Jedna gospođa, radnica tvornice (*Mutahheri*, 1997:14) objašnjava da ona ne želi ravnopravnost, jer ona sama ne može obavljati fizičke poslove koji su prvenstveno

³⁸ „Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što je rasa, boja kože, spol, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, imovina, rođenje ili drugi status.“ Šimonović, 2008:2

namijenjeni muškarcima.³⁹ U tome smislu, **zapošljavanje žena na teškim fizičkim poslovima ne čini se prikladnim radnim mjestom za jednu ženu.**

Nedugo nakon teorijskog izjednačavanja prava muškaraca i žena, po prvi put žene su isplovile s muškarcima na istome brodu. Ubrzo se pokazalo da je na tome putovanju među zaposlenicima bilo jako puno ljubavnih afera, ali i da je većina žena imala seksualne odnose s nekolicinom muškaraca. Seksualni odnos utjecao je na ishode posla, no postavlja se pitanje naglašavanja uloge žena u ovome prijestupu. *Zanimljivo je da se žene proziva „one su spavale s nekolicinom muškaraca, ne s jednim“, a što je s muškarcima? Na koji način je žena jedina odgovorna za seksualni odnos, a znamo da je za isto potrebno dvoje?* Iako su ženska prava u teoriji izjednačena s muškima, na jako puno mjesta pa i u navedenome primjeru ukazuje se na činjenicu da **žene i muškarci nikada nisu niti neće biti jednaki.**

3.2.2. ISLAM

Poštivanje prava drugoga čovjeka u islamskoj tradiciji stavlja se ispred poštivanja vlastitih prava. U tome smislu, važno mjesto u istoj zauzima odnos prema drugome – **odnos prema svome bližnjemu.** U islamskoj tradiciji (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:90) neprihvatljivo je provoditi bilo kakav oblik nepravde i zloupotrebljavati univerzalne standarde vjere zaboravljajući pri tome da su ljudska bića najbolja kreacija Stvoritelja te da su muškarci i žene Božji namjesnici na zemlji.

Govoreći o *pravima čovjeka*, ponajviše samih žena, muslimani ističu da je islam, kao i sve monoteističke religije dao jednaka prava svim ljudima ovoga svijeta⁴⁰. Međutim, jako je puno primjera koji ukazuju na suprotno. Društveno-politička stvarnost (Abou El Fadl, 2006:4) u većem broju muslimanskih zemalja je takva da nije dopušteno svim pojedincima izraziti svoju slobodu i vlastiti izbor. Pozivajući se na temeljna prava čovjeka, **sloboda je jedno od najosnovnijih i neporecivih prava svakoga živućega čovjeka.** Prirodno je pravo na posebnost. **Priznati drugome pojedincu pravo na posebnost ne mora nužno značiti njegovo odobravanje niti odricanje vlastitih uvjerenja, nego jednostavno uvažavati ga i cijeniti kao osobu.**

³⁹ Gospođa McDaniel (Mutahheri, 1997:14) objašnjava da su muškarci fizički jači od žena te u slučaju da je pozvana natjecati se s njima u radu u kojemu je njen rad izjednačen s radom muškarca, tada bi za svoje dobro napustila posao.

⁴⁰ „ (...) koji je stvorio (sve) i ujednačio (učinio ravnomjernim) (...).“ Pandža i Čaušević, 1937:801

Neki muslimani naglašavaju ulogu islamske tradicije u razvoju prava žena. Prema njima, do dolaska islama žene su u potpunosti bile podređene i uskraćene za prava koja im pripadaju samim činom rođenja. Na primjer, *Arapi* (Štojs, 2012:179) prije nego li su se susreli s islamom⁴¹, žensko su novorođenče zatrpavali živo u pijesak te ga tako usmrtili. Smatralo se da je rođenje kćerke nesretan slučaj i sramota za roditelje, ponajprije njenoga oca. Dolaskom islama na Arapski poluotok, nestaje čedomorstvo, jer **islam zabranjuje oduzimanje života drugoj osobi** neovisno o spolu ili grijehu koji je osoba počinila. Prema nekim autorima, islam je „ ženama dodijelio šira društvena, politička i ekonomska prava.“⁴²

Isticanje utjecaja islama na razvoj prava žena zanimljivo je s obzirom na to da mnoge muslimanke svijeta smatraju da nemaju prava na jedinstvenost niti slobodu u političkom i društvenom pogledu. U tome smislu, *Ali Hirsi* u svome djelu *Djevica u kavezu* (2009:41) govori o tri nedostatka islama među kojima se ističu **nezadovoljavajuća razina individualnih sloboda te nepostojanje ženskih prava**. Pridavajući pažnju i obraćajući pozornost na shvaćanje samih žena i njihovim pravima u islamskoj tradiciji, nameće se niz pitanja na koja nemamo dat odgovor. Prvo što upada u oči je da **osobe koje tumače i ističu napredak žena i njihovoga prava u islamskoj tradiciji većinom su muškarci**. *Kako je moguće da muškarci vide napredak prava žena, a žene same ih ne uočavaju? Može li perspektiva gledanja na prava žena biti jednaka ili barem slična iz očiju žena i muškaraca?* Kada bi se žene izjasnile da su njihova prava postojana i napredovala pojavom islama, tada bi ova tvrdnja držala vodu, no u ovakvoj situaciji gdje žene ne uviđaju i ne osjećaju napredak svoga društvenoga, političkoga i ekonomskog položaja u odnosu na *džahilijet* ne može se vjerovati u isto.

Kao drugi primjer nepoštivanja ženskih prava i samih žena prije dolaska islama na Arapski poluotok, neki muslimani navode da su se ženska djeca smatrala teretom za obitelj i njene članove. Žensko dijete valjalo je odgajati i uzdržavati sve dok ne pođe za muškarca i uda se. No, valja ukazati na činjenicu da u **današnjemu islamu situacija nije puno promijenjena**. S obzirom na to da kćerka, odnosno žensko dijete odlazi u muževu kuću, njoj pripada samo 1/3 nasljedstva roditelja. *Možemo li doista govoriti o napretku položaja i prava žena u islamskoj tradiciji, odnosno zemljama koje uistinu žive po šerijatu i njegovim propisima?*

⁴¹ Vrijeme prije islama u islamskoj tradiciji naziva se *džahilijetom*

⁴² ŠTOJS, 2012:180

Poštivanje svih ljudi, njihova prava na slobodu, jedinstvenost, pravo govora i izbora - pa tako i žena, jedna je od ključnih zapovijedi koja stoji u *Kur'anu*. Prema drugima se svi muslimani moraju odnositi s poštovanjem, bez diskriminacije i prisile u odnošenju prema njima⁴³. No, unatoč zapovijedi *Allaha dž.š.* neki sljedbenici islamske tradicije nameću svoja iskrivljena uvjerenja o ophođenju s drugima te prozivaju nemuslimane za nevjeru i klanjanje krivim bogovima. **Prisiljavanje drugih na vjeru i štovanje *Allaha dž.š.* strogo je zabranjeno u islamskoj tradiciji**, no ipak se danas nalazimo u bliskom susretu s istim. Pripadnici takozvane *Islamske države* ne drže se ovih zabrana te vođeni svojom iskrivljenom vjerom temeljenoj na pogrešnom tumačenjem *Kur'ana*, ubijaju sve koji ne poštuju *šerijat* i *Allaha dž.š.*.

⁴³ „ (...) nema prisile u vjeri.“ Pandža i Čaušević, 1937:61

4. RODNI ODNOSI

Za razumijevanje uloge i položaja žena u svijetu potrebno je pozornost prije svega, usmjeriti na odnos muškarca i žene. U svjetskoj tradiciji većinom se govori o društvenim zajednicama kojima upravljaju muškarci - *patrijarhatu*. Rijetko gdje se u toj istoj tradiciji može naći primjer društvenih zajednica koje vode i usmjeravaju žene. No, to što ih se ne može lagano naći, ne znači da one ne postoje. Jedan od najpoznatijih primjera u prošlosti društvenog uređenja u kojemu je prevladavao *matrijarhat* su *Amazonke*. *Amazonke* su svojim djelovanjem i osvajanjem pokazale svijetu da inferiornost i isključenost iz društva nisu nužno vezane za *ženski rod*. *Amazonke* su živjele u isključivo ženskim plemenima bez ijednoga muškarca. Kontakt s muškarcima su uspostavljale isključivo radi reprodukcije, kako bi njihovo pleme opstalo.

U prošlosti su teme o odnosu rodova izbjegavane te se o njima rijetko kada pričalo i diskutiralo. Usudimo se reći da situacija danas, u 2017. godini nije ništa bolja nego prije sto godina. Tema roda i rodnih odnosa uvelike se izbjegava, ne samo u privatnoj sferi nego i u akademskoj zajednici, koja predstavlja širu javnu sferu. *Zašto je toliko teško govoriti o odnosu rodova?* Usuditi se govoriti o ovoj temi je jako veliki izazov za svakoga tko se upusti u ovo istraživanje i krene ovime nerazriješenim i neraščišćenim putem. Jedna od poteškoća s kojom će se svatko tko krene u raspravu o rodnim odnosima susresti je ne razmatranje drugih stajališta. Najgore što se jednome akademski obrazovanom građaninu može dogoditi je ne uvažavanje tuđih i protivnih stajališta. Stoga, **rodni odnosi sami po sebi nisu problematični**. Problematičnom ju čine pojedinci pristupajući i tumačeći na pogrešan način ovaj društveni fenomen. Naime, pojedinci koji nastoje razjasniti rodne odnose prvenstveno se pozivaju na *religijsku tradiciju* te otuda tumače svako na svoju ruku *inferiornost žena* u odnosu na muškarce iz čega proizlazi problematičnost teme rodnih odnosa.

Kako bi se ukazalo na početke odnosa muškarca i žene pozornost će se prvotno posvetiti **religijskom tumačenju nastanka čovjeka**. S obzirom na to da je ovaj rad usmjeren na islam i lik žene u njemu, izvor rodnih odnosa prikazat će se tumačeći *Kur'an* i *šerijat*, zakon proizašao iz *Svete knjige* muslimana.

4.1. RODNE TEORIJE U ISLAMSKOJ TRADICIJI

U povijesti ljudskoga roda nalazi se nekoliko teorija kroz koje se nastoji objasniti i razjasniti odnos muškarca i žene. Te teorije nazivaju se *rodnim teorijama*. *Rodne teorije* se razlikuju u pristupu i shvaćanju žene kao ljudskoga bića te njenih prava i obveza prema muškarcu i obitelji. S obzirom na to da su sva ljudska bića u monoteističkim religijama jednaka i imaju jednaka prava, postavlja se pitanje *kako onda dolazi do nastanka različitosti i inferiornosti jednoga roda u odnosu na drugi?* Ima li uopće potrebe za istim? Potreba tumačenja rodniha teorija proizlazi iz nejednakoga položaja muškaraca i žene u društvima diljem svijeta. **Ne postoji društvo, unatoč pisanim zakonima u kojemu muškarac i žena imaju u potpunosti jednaka prava.** Da bi se razumio odnos muškarca i žene u stvarnosti, valja zaviriti u najranije teorije ovih odnosa.

Potražnja za činjenicama i odgovorima nužnim za tumačenje odnosa rodova vodi do samih početaka ovih odnosa, do religije, ponajprije samoga *islama* – predmetom ovoga rada. U islamskoj tradiciji ističu se tri rodne teorije koje se bave odnosom muškarca i žene, pravima i obvezama koje se vezuju za pojedini rod. Najrasprostranjenija rodna teorija je ona zasnovana na samome *Kur'anu* – *teorija podređenosti*. Kao što samo ime kaže, ona tumači odnos muškarca i žene u korist jednoga **superiornoga bića** - *muškarca*, a bazira se na samome *nastanku svijeta*.

4.1.1. TEORIJA PODREĐENOSTI

Kao što smo ranije istaknuli, za razumijevanje položaja i uloge žene u islamu nužno je protumačiti način na koji *Kur'an* govori o ženinu stvaranju i njezinoj ulozi uz muškarca. Unatoč nekim tumačenjima *Kur'ana* (Spahić-Šiljak, 2011:43) da prvi čovjek stvoren *Allahovom dž.š.* voljom nije bio niti muškarac niti žena, nego osoba iz koje su na koncu izvedena oba spola⁴⁴, u islamskoj tradiciji prevladava mišljenje da je muškarac – *Adem* stvoren prvi, a da je žena – *Hava*, stvorena od njegova rebra te je time **drugostvorena**, odnosno podređena *Ademu*. Iz ovakvoga tumačenja *Kur'ana* i postanka svijeta proizlazi *teorija podređenosti*. Zanimljivo je da se u ovakvome kontekstu u *Kur'anu* ne spominje krivo rebro na kojemu bi se temeljilo ovakvo tumačenje postanka

⁴⁴ „O ljudi, bojte se Boga koji vas je stvorio od jedne osobe a od nje je stvorio njezinu družicu, i od njih dvoga rasprostranio mnogo muškaraca i žena.“ Pandža i Čaušević, 1937:102

svijeta. S obzirom na to da se u kršćanskoj tradiciji stvaranje *Eve* vezuje za *Adamovu* bedrenu kost, ne čudi da se stvaranje *Have* u islamskoj tradiciji vezuje za samu tradiciju kršćanstva. Uporište ovoga stajalištu pronalazi se u činjenici da prva žena, *Ademova družica - Hava* u islamskoj tradiciji dugo nije imala zasebno vlastito ime, nego joj se tek u kasnijim tumačenjima *Kur'ana* isto dodjeljuje preuzeto iz svete knjige kršćanstva – *Biblije*.

Neki tumači islama i *Kur'ana* smatraju da su *Eva*, njena ljepota i postojanost odgovorne za zlo nastalo u svijetu. U islamskoj tradiciji vjeruje se da je *Eva* uzrok pada iz raja – *dženneta*. *Ibn Wahba* (Spahić-Šiljak, 2007:102) smatra da je vrag - *šejtan* učinio *Evu* privlačnom *Adamu* te joj je donio plodove zabranjenog stabla. *Adam* je osjetio želju za *Evom* i njenim tijelom⁴⁵. *Eva* je riječima „ Ne, dok ne pojedješ voće s ovoga stabla“ *Adama* koji je bio opčinjen njezinim fizičkim izgledom nagovorila da ubere voće s istoga. **Iz ovakvoga i sličnih tumačenja *Kur'ana* proizlazi stav da se ženu i njeno ponašanje, a time i samu seksualnost koja se vezuje isključivo za ženu, treba nadzirati i kontrolirati.**

Ovakvo shvaćanje (Spahić-Šiljak, 2007:105) je pojednostavljeno, a za posljedicu ima stvaranje koncepta kojim se ženu i ženski rod krivi i čijim se ponašanjem i postojanjem opravdava, prije svega **moralno posrnuće muškarca**. Upravo ono doprinijelo je rodnoj izoliranosti i podređenosti žena na kojoj se temelje patrijarhalne društvene zajednice. Tako se na primjer, ženama nameće odgovornost za očuvanje prije svega vlastite čistoće, čistoće obitelji, zajednice pa i samoga morala svojstvenoga istima.

Mnogi zaboravljaju na činjenicu da se *Allah dž.š.* istovremeno obraća *Adamu*, *Evi* i *Ibisu* – *šejtanu* riječima „ (...) Silazite (i idite odavde) vi ste neprijatelji jedno drugome (...)“⁴⁶ te da su svi pozvani da se ne približavaju zabranjenome stablu⁴⁷. Pozivajući se na ovaj *ajet*, zaključuje se da su *Adam* i *Eva* zajedno podlegli šejtanovim spletkama, probali plodove zabranjenoga stabla te kao kaznom za počinjeno protjerani

⁴⁵ „ Hava je bila visoka i lijepa, dok je Adem imao sedam stotina uvojaka, na njima bijahu upleteni dragulji svijetlih boja, koji su mirisali na mošus. Ona je bila u cvijetu mladosti. Imala je velike crne oči, bila je nježna i svijetle puti. Njeni dlanovi su bili osjenčani, a njeni dugi, lijepi i blistavo obojeni uvojci u obliku krune su sušali. Bila je istog oblika kao i Adem, osim što joj je koža bila mekša i izražajnija nego njegova, a glas joj je bio ljepši. (...) Kada ju je Bog stvorio, stavi ju pored Adema. On ju je vidio u snu, davno, i zavolio u svom srcu.“ Spahić-Šiljak, 2007:102

⁴⁶ Pandža i Čaušević, 1937:10

⁴⁷ „ O Ademe, nastani se ti i tvoja družica u džennetu i jedite iz njega obilno odakle god želite, ne približujte se ovom stablu.“ Pandža i Čaušević, 1937:10

na zemlju. **Niti u jednome dijelu *Kur'ana* ne spominje se da je isključivo *Eva* kriva za progonjenje iz *raja*.**

Al-Razi zaključuje (Spahić-Šiljak, 2007:101) da se *Adam* pokajao zbog izdaje samoga *Allaha dž.š.*, a da je *Eva* ta koja je slijedila njegovo ponašanje. *Adam* je (Spahić-Šiljak, 2007:101) za svoj grijeh kažnjen teškim i iscrpljujućim radom na zemlji, uključujući brigu i uzdržavanje obitelji i žene. Upravo vodstvo *Adama* prema iziskivanju *Allahovog dž.š.* oprosta i milosti te kazna koju je dobio radi počinjenja grijeha smatra se **povodom isključivanja žene iz javnoga života te superiornosti muškarca u odnosu na ženu.**

Suprotno tumačenjima da je žena stvorena od muškarčeva rebra te da je time definirana kao manjkava, povodljiva, neracionalna i drugorazredna, u *Kur'anu* se o ženi govori kao osobi ravnopravnoj muškarcu. Tvrdnju da inferiornost žene i ženskoga roda proizlazi iz *Kur'ana* pobija *ajet* „Oporučujem vam da prema ženama budete pažljivi, s obzirom da je žena stvorena od krivog rebra, čiji je vrh najiskrivljeniji. Ako ga pokušaš ispraviti, slomit ćeš ga, a ako ga ne budeš ispravljaao, ostat će savijeno. Stoga, budite pažljivi prema ženama.“⁴⁸ Na takvim, pogrešnim i neutemeljenim tvrdnjama ne može se graditi i razvijati tumačenje lika i uloge žene u samome islamu, jer je kao i polazno tumačenje – **pogrešno**. Nadalje, u potpunosti bi neispravno i neakademski prihvatljivo bilo na temelju tih pogrešnih interpretacija laički zaključiti i širiti razmišljanje da upravo iz *Kur'ana* i dijela koji govori o postanku svijeta, proizlazi inferiornost žene i ženskoga roda.

4.1.2. TEORIJA KOMPLEMENTARNOSTI

Jedina specifična uloga (Štojs, 2012:181) koju *Allah dž.š.* namjenjuje ženi je reproduktivna uloga – *rađanje potomstva*. **Sve monoteističke religije majčinstvo definiraju najvećim darom i najvećom ulogom žene i ženskoga roda.** Ženina reproduktivna uloga ne bi smjela niti trebala biti isključujući faktor žena iz ostalih sfera javnoga života. Uloga koju je *Allah dž.š.* namijenio ženi, ne definira ženu kao emotivno slabašno biće, osjetljive naravi čija je priroda predodređena isključivo za funkciju majke i odgajateljice. Ne nijeće se važna uloga žene u podizanju djece i obitelji, ali se isto tako

⁴⁸ Dostupno na: <https://www.preporod.com/index.php/duhovnost/tradicija/item/6364-majcini-savjeti-kcerci-prije-udaje> ; pristupljeno 20. kolovoza 2017.

život žene ne temelji isključivo na njoj. Nadalje, *Allah dž.š. poziva sve ljude, neovisno o rodu i spolu, da se obrazuju*. Stoga, žena je također pozvana da se obrazuje⁴⁹ i sudjeluje u javnome životu. Činjenica je da su žene većinu svoga života provodile u kući, brinući se o obitelji i podižući djecu te da je obrazovanje padalo u drugi, manje važni plan.

Neki tumači *Kur'ana* (Spahić-Šiljak, 2007:107) vezuju ženu isključivo za ulogu majke, supruge i odgajateljice, a kao najcjenjenije osobine ističu pokornost, stidljivost, nenametljivost i skromnost. Islamski tekstovi daju jasne odlike **dobro odgojene žene**. U tome smislu dobro odgojena žena je vjerna žena, žena koja ne govori puno, pogotovo ako nema dozvolu muškarca. Pozornost se prvenstveno svodi na **seksualnu ulogu žene**, a u odlike dobro odgojene žene spada svakako da razveseljava muškarca ako je on tužan i potišten. Ono što bode u oči je ženina obveza prema muškarcu koja se ističe kao najvažnija, a to je seksualni odnos. **Žena ni u kojemu slučaju nema pravo odbiti seksualni odnos s muškarcem s kojim je u braku osim za vrijeme menstruacije.**⁵⁰ Ključna odlika dobro odgojene žene je da ne radi ništa kontra volje muškarca, odnosno svoga supruga te da cijeli svoj život i djelovanje podredi obitelji, djeci, a ponajprije muškarcu. Žena pripada unutarnjem prostoru života, sakrivena i zaštićena od pogleda i utjecaja drugih osoba, stoga „dobro odgojena žena (...) ne napušta kuću bez muževa izričitog odobrenja (...).“⁵¹

U tradicionalnim društvima teritorij žene je prostor koji obuhvaća kuću, seksualni odnos i rađanje. Prema mnogima, s obzirom na fizičke i emocionalne predispozicije žena, ona je (Spahić-Šiljak, 2007:113) samim činom stvaranja prirodno predodređena da nosi trudnoću, rađa te da vodi brigu o unutrašnjim poslovima kućanstva. Fizički snažnija bića – *muškarci*, predodređeni su da opskrbljuju domaćinstvo potrebnim sredstvima te da štite obitelj od svih vanjskih i negativnih utjecaja. Dugi niz godina smatralo se da su žene stvorene za obavljanje kućanskih poslova, da ih muškarci zbog svojih fizičkih konstrukcija ne mogu obavljati, stoga „žene rađaju, muškarci idu u lov.“⁵²

⁴⁹ Uglavnom u religijskim naukama i područjima vezanim isključivo za obitelj

⁵⁰ Više o seksualnim odnosima u poglavlju koje govori o braku na stranicama 59. – 60.

⁵¹ Hirsi Ali, 2009:74

⁵² Mernissi, 2005:110

Rezultati istraživanja *Spahić-Šiljak* objavljeni 2007. godine u „*Žene, religija i politika*“ potvrđuju da je **tradicionalno poimanje žene kao majke i isključivo domaćice prisutno i danas**. Jedna od ispitanica kaže „Moja majka je inzistirala na tome da ja završim srednju školu - ali da budem ili učiteljica ili medicinska sestra - jer ću tako imati više vremena za kuću i porodicu. Uvijek mi je govorila, kakvu god diplomu da stekneš, kući te čeka sudoper, kuhanje i pranje.“⁵³ Valja skrenuti pozornost na činjenicu da unatoč razvoju društva i obrazovanju, prevladava tradicionalno promišljanje o ženi i muškarcu. U tome smislu, mišljenje muškaraca ne razlikuje se puno u odnosu na žene pa jedan od ispitanika kaže „Žena bi trebalo da je majka, i da drži obitelj na okupu. Bez obzira što žena željela u životu - to je njena glavna uloga. Žena bi trebalo da izabere između obitelji i karijere. Ako ima djecu - ženi je to prioritet u odnosu na sve ostalo. Uloga majke, odgajateljice je najvažnija. Nikakva emancipacija se ne može s tim uspoređivati.“⁵⁴

4.1.3. TEORIJA EGALITARNOSTI

Posljednja rodna teorija utemeljena na islamskoj tradiciji promatra muškarca i ženu kao međusobno **jednaka i ravnopravna ljudska bića** što u suštini i jesu. *Teorija egalitarnosti* pridaje pripadnicima oba roda jednaka prava, prije svega pravo na slobodu, dostojanstvo i pravo izbora. Također, osim muškarcu u društvenoj sferi ženi se dodjeljuje mjesto kao nužnoj i neizostavnoj za održavanje društvene skladnosti i ravnoteže samoga sustava.

S obzirom na samu prirodu stvaranja i postanka svijeta, prije svega ljudskoga bića, muškarac i žena su ravnopravni. Stvarajući muškarca i ženu *Allah dž.š.* dodijelio je **jednake mogućnosti i obaveze** oba roda. Prije svega, *teorija egalitarnosti* poziva se na *ajete Kur'ana* u kojima se *Allah dž.š.* obraća svome narodu riječima „O ljudi! Zaista smo vas Mi stvorili od muška i ženska (oca i matere) i učinili smo vas narodima i plemenima da biste se (međusobno) poznavali.,“⁵⁵ (...) On vas kao parove stvara, a stvara parove i od stoke – da vas tako razmnožava.“⁵⁶ Ovim riječima ističe se **važnost**

⁵³ Spahić-Šiljak, 2007:184

⁵⁴ Spahić-Šiljak, 2007:189

⁵⁵ Pandža i Čaušević, 1937:685

⁵⁶ Pandža i Čaušević, 1937:685

zajedničkog djelovanja muškarca i žene te se iste poziva na **obostrano uvažavanje i pomaganje** u izvršavanju obaveza nužnih za održavanje i opstanak ljudske vrste.

Allah dž.š. na istovjetan i neporeciv način poziva sve svoje vjernike da slijede nauk zabilježen u *Kur'anu*, ne praveći razliku među rodovima. ***Kur'an ne radi razliku između muškarca i žene***, a to potvrđuje *Allahovo dž.š.* obraćanje vjernicima i sljedbenicima islamske tradicije riječima „Zaista muslimani i muslimanke, i vjernici i vjernice (...).“⁵⁷ *Allah dž.š.* uvažava i daje prednost djelovanju usmjerenome na valjan i pošten ishod u odnosu na ono koje je usmjereno na zlo i nepošteno, a ne muškarcu u odnosu na ženu i obrnuto.

Kur'anom namijenjene obveze muškarcu, namijenjene su i njegovoj družici – ženi.⁵⁸ Pred *Allahom dž.š.* (Spahić-Šiljak, 2007:106) **oba roda su jednaka, a kriterij razlikovanja među ljudskim bićima prvenstveno je djelovanje⁵⁹ i življenje u skladu s Njegovim dž.š. usmjerenjima.** Nekoliko *ajeta Kur'ana* upozorava vjernike o povezanosti ovozemaljskog djelovanja i života nakon smrti. Život (Mutahheri, 1997:85) nakon smrti, odnosno nagrada za ovozemaljski život i blizina *Allahu dž.š.* ne ovise o spolu, nego prije svega o vjeri i djelovanjima neovisno o tome kojemu rodu pripada pojedinac. Govoreći o istinskome i pravome vjerniku i sljedbeniku islamske tradicije *Allah dž.š.* pridaje veliku i pobožnu sljedbenicu i vjernicu - ženu. Skladno tome, **žene se rađaju jednake muškarcima, a sve razlike stvorene među njima su posljedica društvenoga sustava i potreba pojedinoga društva.**

Allah dž.š. stvorio je muškarca i ženu sa svim njihovim posebnostima i različitostima kako bi se nadopunjavali i živjeli u ljubavi i skladu sve dok ih smrt ili neka druga pojava ili događaj ne rastave. Potaknut *Kur'anom, Abduhu* (Spahić-Šiljak, 2007:105) naglašava da je **žena stvorena i pripremljena fizički i psihički za poslove kao i muškarac te da nema nikakvog valjanog razloga iz kojega bi žena samo zato što je ženskoga roda trebala biti shvaćena i bivati inferiornom, isključenom iz društvenoga života ili pak degradiranom.** Jedan od *ajeta* koji direktno govori o poštivanju i uvažavanju ženskoga roda je razgovor vjernika s *Muhammedom a.s.* Vjernici su upitali *Muhammeda a.s.* koga treba najviše poštivati i pomagati, a *Muhammed a.s.* im je odgovorio svoju majku, zatim svoju majku, onda opet svoju

⁵⁷ Pandža i Čaušević, 1937:563

⁵⁸ „Bog ne zadužuje nijednu osobu iznad njene moći. Pandža i Čaušević, 1937:69

⁵⁹ „Bog ne gleda vašu tijela i vaš izgled, On gleda vašu srca i vašu djela.“ Sardar i Abbas Malik, 2002:36

majku, a onda svoga oca.⁶⁰ Ako je postojala ikakva sumnja o uvažavanju i poštivanju ženskoga roda u islamskoj tradiciji, tada je ovaj *hadis* u potpunosti uklonio istu i **ukazao na poštivanje i uvažavanje ženskoga roda.**

⁶⁰ „ (...) Božji Poslaniče, kome od svih ljudi trebam odati najveću počast? (...) Majci – odgovorio je Poslanik. Kome onda? - pitao je čovjek. Majci – odgovorio je Poslanik. A poslije toga? Majci – po treći puta je odgovorio a.s., tek četvrti put je rekao Ocu.“ Dostupno na: http://www.ha-mim.net/Life_Style-detail/allah-uzviseni-i-njegov-poslanik-a-s-o-vrijednosti-zene/ ; pristupljeno 24. kolovoza 2017.

5. ŽENE U/I KUR'AN

Islamska tradicija dvojako pristupa ženskome rodu ovisno o polaznoj točki tumačenja i razumijevanja *šerijata* i samoga *Kur'ana*. Tradicionalni tumači *Kur'ana* i *šerijata* smatraju da je žena od samoga stvaranja svijeta *Allahovom dž.š.* voljom inferiorna u odnosu na muškarca te da se skladno tome treba znati gdje joj je mjesto - na zaleđu društvenog i političkog života. Jedna od uloga koju tradicionalisti prihvataju i dodjeljuju ženi je *reproduktivna uloga*, uloga domaćice i paziteljice doma. Isti niječu i ne prihvataju pravo žene na govor, izbor i slobodu djelovanja. **Ženu se smatra nepoželjnom u javnoj sferi života, obrazovanju pa i u džamiji.**

Suprotno tradicionalnim tumačima *Kur'ana*, „moderni“ tumači ženu svrstavaju uz rame muškarcu te joj pridaju podjednake prije svega obveze, ali i sposobnosti kao i muškarcu. Za razliku od tradicionalnoga stajališta, ovo stajalište ženinu uključenost u društveni i politički život smatra nužnom kako bi se ona sama razvila u dobru i valjanu osobu. U konačnici, **uključenost žene u javne sfere života nužno doprinosi boljitku i progresu samoga društva.** Također, obrazovanje i učenje *Kur'ana* doprinosi emocionalnom i psihičkom razvoju ženskoga roda. Proučavanje *Kur'ana* omogućava ženi razumijevanje prava žena proizašlim iz *Njega* te razvoj kritičkoga promišljanja o samom islamu i njegovom utjecaju na život vjernika. **U tradicionalnom smislu, nepojmljivo je preispitivati islam i značenje *Kur'ana* u životu muslimana.**

Približiti i pokušati razumjeti položaj žene u islamu iziskuje prije svega dublju analizu *ajeta* koji govore o ženinom liku, njenim obvezama i društvenoj uključenosti. Skladno tome, u *sljedećim* poglavljima raspravljat će se o istome.

5.1. OPIS ŽENE

Način na koji se opisuje ženu, njen fizički izgled i atribute utječe na sposobnosti koje joj se pridaju, a samim time i na razumijevanje i tumačenje položaja žene u islamu i islamskom društvu. Prvi opis žene vezuje se za *Evu* – prvu ženu stvorenu istovjetno s *Adamom*. Pozivajući se na odgovornost za izgon iz *raja*, *Evi* se pripisuju mnogi atributi koji upućuju na *ženinu seksualnost i privlačnost* iz kojih proizlazi smjelost i proračunatost svih žena, uključujući i samu *Evu*. Jedan arapski pripovjedač (Spahić-Šiljak, 2007:103) pravdajući *Adamovo* posrnuće opisuje *Evu* kao izuzetnu ljepoticu s nenadmašnim fizičkim izgledom poželjnim u to vrijeme. „Hava je bila visoka i lijepa,

dok je Adem imao sedam stotina uvojaka, na njima bijahu upleteni dragulji svijetlih boja, koji su mirisali na mošus. Ona je bila u cvijetu mladosti. Imala je velike crne oči, bila je nježna i svijetle puti. Njeni dlanovi su bili osjenčani, a njeni dugi, lijepi i blistavo obojeni uvojci u obliku krune su šuškali. Bila je istog oblika kao i Adem, osim što joj je koža bila mekša i izražajnije nego njegova, a glas joj je bio ljepši.“⁶¹ ***Eva je prikazana kao vrhunac ženstvenosti i privlačnosti za jednoga muškarca.*** Tumačeći opis *Eve* ovoga arapskog pripovjedača, uviđa se pokušaj opravdanja *Adama* i njegovo zanimanje za *Evu* i njene *tjelesne attribute*.

Većina autora pokušavajući opravdati *Adama* i njegovo zaljubljivanje u *Evu* poziva se na **razlikovanje muškarca i žene u njihovom fizičkom i emocionalnom izgledu**. Tako su osjećaji muškarca izazivački i nagli, a osjećaji žena su društveni i mirni. Skladno tome, muškarac je svadljiviji i po prirodi agresivniji, a žena je smirenija i povučenija. **Upravo zbog različitosti u fizičkom i emocionalnom smislu muškarac i žena se savršeno nadopunjavaju i čine skladnu cjelinu.** Muškarac, kao i *Adam* želi posjedovati (Mutahheri, 1997:116) osobu žene i imati vlast nad njom, a žena želi prisvojiti njegovo srce te ga pridobiti svojim srcem i dušom. Oni koji zagovaraju *Adamovu* nevinost rekli bi „žena je u stanju kontrolirati svoj seksualni poriv više od muškarca,“⁶² pa je stoga *Adam* upao u klopku *Evine privlačnosti* i za posljedicu posrnuo za njenom ljepotom.

Ženu se doživljava kao ljudsko biće koje zavodi svojim fizičkim izgledom i tjelesnim specifičnostima te navodi na grijeh jasnog, neiskvarenog muškarca, a on ni kriv niti dužan upada u ženinu unaprijed isplaniranu mrežu zloće. **Ovakvo tumačenje žena i ženskoga roda u 21. stoljeću ne može se shvatiti ozbiljno.** S obzirom na to da je muškarac biološki predisponiran kao seksualno agresivniji, pretpostavlja se da nakon određenog vremena, prije svega napreduje, spozna način obuzdavanja vlastitog seksualnog nagona i usvoji modele kojima bi se suprotstavio nagonima koji vode isključivo do nepoželjnoga društvenoga djelovanja. Nezaobilazno se kroz povijest islama okrivljuje *Evu* i njezinu seksualnost za pad iz *raja*, a *Adam*, kako je bio zaveden njezinim tijelom, u očima muslimana nije kriv za svoje djelovanje i pad iz *raja*. Stavljajući situaciju u kontekst današnjice, *može li se valjanim opravdanjem za ubijanje ili silovanje žene uzeti u obzir urođena predispozicija muškarca kao agresivnijeg i*

⁶¹ Spahić-Šiljak, 2007:103

⁶² Mutahheri, 1997:117

nemirnijeg bića, bića kojim upravlja njegova seksualnost i zaludenost ženskim tijelom i izgledom? Naravno da ne. Ista stvar je i s *Adamom* i *Evinim* učinkom na njega i njegovu razboritost. **Neprihvatljiv je način na koji se ženu i njene biološki date fizičke attribute tumači i okrivljuje za muškarčeve grijehe i nedostatke samokontrole. Samim time, ako žena doista upravlja muškarcem zahvaljujući svom izgledu, nije li onda ona superiorna u odnosu na njega?**

Većina islamskih autora (Ruthven, 2003:116) stavlja u suprotstavljen odnos kreposnu, islamsku ženu i njenu, ne islamsku suprotnost – ženu *Zapada*. Prema njima, **maniri i moral žene, sljedbenice islamske tradicije uvelike se razlikuju od morala i manira žene nemuslimanke.** Žena modernog *džahilijeta* (Ruthven, 2003:116) ne poznaje božanske naloge za pravedan i ispravan život, stoga ona može biti napadna, željna da izlože svoje čari muškarcu – baš kao i *Eva*, koji se lako da zavesti i posrnuti pred njenom ljepotom i vanjskim izgledom – kao *Adam*. Takva žena je tašta i lukava kao lisice te ju u ostvarivanju zacrtanih planova i namjera ništa ne može spriječiti i zaustaviti. Suprotno opisanoj ženi, žena muslimanka (Ruthven, 2003:116) je odvažna, umjerena u svojim potrebama i djelovanjima, kreposna, a nadasve ispunjena samopoštovanjem. Njenome samopoštovanju doprinosi prije svega **pokrivanje dijelova tijela** koje muškarca pozivaju na seksualnost te odvlače pozornost s bitnih karakteristika žena kao što su njeni maniri i njena osobnost. Suprotnost kreposnoj i poštenoj muslimanki je gola, pokvarena žena koja je izvor razdora – *fitneluka*⁶³. Ona pokazuje svoj nakit, nosi prozirne i izazovne odjevne predmete te ne vodi brigu o svome poštovanju i manirama dovodeći ih u pitanje takvim izgledom. **Skromnost i vjera čvrsto su povezane, i ako jedno nestane, iščezava i druga.**⁶⁴

5.2. POKRIVANJE TIJELA

Jedna od temeljnih razlika poimanja i definiranja žene muslimanke i žene koja nije muslimanka je način njihova odnošenja prema vlastitom tijelu. U islamskoj tradiciji izgled i oblačenje djevojke i žene jako puno govori o obitelji iz koje ona dolazi. **Pokrivanje vlastitoga tijela štiti ugled i moral djevojke i njene obitelji, jer je tako ona sama zaštićena od nevaljalih i iskvarenih pogleda muškaraca koji žude za ženskom seksualnošću i tijelom.** Stoga, za razumijevanje rodničkih odnosa i

⁶³ „(...) Oni drugi opasni su po život (...)“ Hirsi Ali, 2009:10

⁶⁴ Sardar i Abbas Malik, 2002:36

neravnopravnosti u islamskoj tradiciji nužno je tumačenje i razumijevanje važnosti koja se pridaje *pokrivanju ženskoga tijela*.

5.2.1. KUR'AN

Nalozi i usmjeravanja *Allaha dž.š.* sadržani u *Kur'anu* obraćaju se muškarcu i ženi, odnosno sljedbenicima i vjernicima islama neovisno o rodu i spolu. Tumačeći *Riječ Božju*, **tradicionalni tumači isključuju muškarca iz pojedinih obaveza i dužnosti**, a usmjeravaju se isključivo na ženu i ženski rod. Stoga se od žene iziskuje čedno i skromno ponašanje u javnoj sferi života i pred očima drugih osoba. Skromnost i čednost (Sardar i Abbas Malik, 2012:160) žene muslimanke tumači se kroz kruti **kodeks odijevanja**. Stoga, žena koja ne pokriva svoje tijelo nema morala i njena čednost i poštenje su upitni, a samim time dovedena je u pitanje i čast njezine obitelji, ponajprije oca.

Muslimani koji se zalažu za pokrivanje žene od glave do pete pozivaju se na *ajet* u kojemu se *Allah dž.š.* svojim vjernicima obraća riječima „O sinovi Ademovi, Mi smo vam poslali odjeću koja će pokrivati vašu golotinju i odjeću (za ukras). A odjeća bogobojazni je najbolja.“⁶⁵ Iz ovoga *ajeta* ne može se zaključiti da *Allah dž.š.* iziskuje od žene čedno odijevanje definirano kao pokrivanje tijela od glave do pete tako da se samo vide oči, ili u blažem slučaju lice, šake i stopala. Isto tako, uviđa se da se *Allah dž.š.* ne obraća samo ženskome rodu, nego svim sinovima *Adamovim*, uključujući i muškarce. ***Zašto je onda pokrivanje žene nužno, a pokrivanje muškarca se niti ne spominje u tumačenju ovoga ajeta?*** Nakon smrti *Muhammeda a.s.* zavladao je patrijarhat te se nužnim nametnulo **obuzdavanje žene i njene seksualnosti**. **Nametanje kodeksa odijevanja ženama dovelo je do pokrivanja njezina tijela te izoliranja iz sfere društvenog i političkog života.**

Kur'an istodobno govori o muškoj i ženskoj čednosti, a ne samo o čednosti ženskog roda. Islamska tumačenja *propisa o odijevanju* usmjerena su isključivo na ženu, a pitanje muškarca iako *Allah dž.š.* kaže „Reci pravovjernima neka okrenu svoje poglede i neka čuvaju svoje spolne organe.“⁶⁶ ne dovodi se u pitanje. Osim gore navedenog *ajeta*, još jedan *ajet* doprinosi razumijevanju propisa o odijevanju žene. *Ajet*

⁶⁵ Pandža i Čaušević, 1937:200

⁶⁶ Pandža i Čaušević, 1937:478

se nadovezuje na prethodni, a u njemu stoji „ (...) i neka pokazuju od svojih ukrasa (dijelova tijela) samo ono što je očevidno (lice, dlan, stopala). I neka spuste ogrtače na svoje strane (tijela) i neka pokazuju svoje ukrase (nakit) samo svojim muževima (...) ili ženama svojim ili onima koji su u njihovoj vlasti (...).“⁶⁷. Raspravljajući o *kodeksu odijevanja* u islamu, ovaj *ajet* nas navodi na općeprihvaćeno tumačenje *Allahovih dž.š.* riječi – **žena je dužna pokriti svoje tijelo kako niti jedan dio istoga ne bi drugim osobama bio vidljiv**. Ženi se nalaže pokrivanje vlastitoga tijela u svrhu zaštite vlastite čednosti i morala. No, iznova se može raspravljati o raznim tumačenjima ovoga *ajeta* vrteći se u krug kao pas koji pokušava uloviti vlastiti rep.

5.2.2. STAJALIŠTE VJERNIKA

Vjernici i sljedbenici islamske tradicije po pitanju *pokrivanja ženina tijela* međusobno su podijeljeni. **Oni koji slijepo vjeruju i slijede šerijat ne dovodeći u pitanje kontekst tumačenja, smatraju nužnim pokrivanje ženina tijela u potpunosti**. Žena pokrivajući svoje tijelo od očiju drugih ljudi, prvenstveno muškarca, daje do znanja da poštuje *Allaha dž.š.*, *Kur'an*, a time i zakon proizašao iz *Kur'ana* – *šerijat*. Žena poštivanjem *kodeksa odijevanja* pokazuje dio svoga identiteta kojemu pripada te tako biva primijećena i viđena u društvu. ***Kodeks odijevanja muslimanki podrazumijeva pokrivanje cijeloga tijela osim lica i šaka***, no postoje tumači koji preporučuju **potpuno pokrivanje ženina lica *velom***.

Islamska tradicija poznaje nekoliko vrsta pokrivanja ženina tijela. *Hidžab* je veo koji lice žene ostavlja slobodnim te isto tako vidljivima ostavlja oči i crte lica, a veo nazvan *nikab* prekriva lice, ali ostavlja otvoren prostor oko ženinih očiju. Najviše polemike i negodovanja izaziva *burka* – veo koji prekriva ženino lice i oči. Radi se o mreži preko ženinih očiju čija je svrha onemogućavanje viđenja ženina lica s vanjske strane. Većina islamskih tumača smatra **vjerskom obvezom pokrivanje cijeloga tijela**, a **nepoštivanje te vjerske obveze dovodi do štetnih posljedica za dušu žene koja se ogлуši na istu**. **Nepoštivanje vjerske obveze pokrivanja tijela smatra se štetnim za samo društvo, jer se u napast dovode muškarci privučeni i začarani ženinim seksepilom i ljepotom**.

⁶⁷ Pandža i Čaušević, 1937:478

Islamski učenjaci smatraju da je „nemoguće da se čovjek osami sa ženom kojoj nije mahem (...), a da je ne poželi ili ne pomisli na ono što je zabranjeno.“⁶⁸ Na ovaj način **diskriminira se oba roda**. Muškarca se predstavlja kao onoga tko ne može upravljati svojih osjećajima i nagonima, a ženu se definira *seksualnim objektom* gdje se zanemaruje njena osobnost i maniri. Konačno, **takvim razmišljanjem o rodovima i njihovom odnosu ukazuje se na činjenicu da pokrivanje tijela žene nije nužni znak pobožnosti i odanosti Allahu dž.š. nego prije svega način zaštite žene od požude neobuzdanog muškarca.**

Neki tumači *šerijata*, većinom moderni, smatraju da **pokrivanje ženina tijela nije nužno** te da se **čestitost ženine obitelji i njezina sama čestitost otkrivanjem njezinoga tijela ne dovodi u pitanje**. Isti ukazuju na zapise u kojima se ne spominje da su *Muhammedove a.s.* žene bivale pokrivene i isključene iz društvenoga života. Suprotno tome, *Muhammedove a.s.* žene, ponajprije *Aiša* bile su ključnim dijelom političkog i društvenog života u to vrijeme. *Aiša* je podučavala islamske sljedbenike *Kur'anu* i šerijatskom pravu te je time bila uvažena među muškarcima. *Kako je onda došlo do potrebe potpunog pokrivanja žene, njene inferiornosti i isključenosti iz društvenog života?*

Iz islamske perspektive pogrešno je naređivati ženama da pokrivaju vlastito tijelo, a iz perspektive ljudskih prava pogrešno je nametati im da odbace *hidžab* i *šerijatski zakon*. Ponajprije, **pogrešno je ženama naređivati pokrivanje tijela, jer im se tako uskraćuje i definira njihovo opće prihvaćeno pravo na izbor i slobodnu volju**. U ranijim društvima vanjski izgled nikada nije bio stvar osobnoga izbora pa se ženama diktirao *kodeks odijevanja* prikladan tome razdoblju. Diktirani i strogo definirani kodeks odijevanja karakterističan je za tradicionalne muslimane. Stoga, pravu na slobodnu volju i izbor suprotstavlja se vjerska tradicija kojoj se u islamskom svijetu pridaje velika važnost. *Trebaju li se borci za ljudska prava suprotstavljati vjerskim propisima i načelima?* Svakako. **Ako su pojedinci toliko ugroženi i sami su svjesni toga, tada nikakva vjerska tradicija ne bi smjela biti opravdanje za ugrožavanje ljudskoga života.**

S obzirom na to da se ženu vezuje isključivo za kuću i domaćinstvo, žena koja prihvaća *hidžab* rijetko kada traži posao izvan kuće te pokazuje želju za uključivanjem u

⁶⁸ Štojs, 2012:183

društveni život. Isto tako, takve žene rijetko kada će se uključiti u više obrazovanje nego one čije tijelo nije pokriveno. **Pokrivanju tijela prve su se suprotstavile žene iz viših staleža, žene koje su dospjele u više akademske krugove te se susrele i upoznale s pojmom ljudskih prava.** Unatoč strogoj zabrani *šerijata*, žene u Egiptu su se među prvima suprotstavile pokrivanju vlastita tijela i skinule veo. Za njih je veo bio *simbol tlačenja*, a ne pripadnosti islamskoj tradiciji. Odupiranje *šerijatskim propisima* ovih žena smatra se direktnim neposluhom i nepoštivanjem *Allaha dž.š.* i samoga *Kur'ana*. Takav neposluh (Ruthven, 2003:114) proizašao je iz *kolonizacije* koja je pokrivanje ženina tijela smatrala tlačiteljskom i poražavajućom za žene. **Islamska tradicija ovakvo ponašanje tumači napuštanjem identiteta, obiteljske vrijednosti, ali i same islamske tradicije što je za muslimane nedopustivo.**

5.2.3. POVRATAK TURSKE U RANO DOBA ISLAMA

Govoreći o pravima žena, njihovoj inferiornosti i isključenosti iz javnih sfera života nužno je ne samo spomenuti, nego i istaknuti trenutnu situaciju u islamskim zemljama. Na sam spomen prava žena, nameće nam se trenutna situacija u *Republici Turskoj* i usvajanje zakona koji krše sva prava ljudskoga bića u 21. stoljeću. Trenutnome predsjedniku *Republike Turske, Erdoganu*, turski narod nedavno je izglasao potpuno povjerenje na temelju kojega za usvajanje i provedbu pojedinog zakona ne treba ničiju suglasnost. ***Erdoganova vladavina Republikom Turskom temelji se na provođenju šerijata i zakona proizašlih iz tumačenja i nadopunjavanja istoga, a ne na valjanom tumačenju Kur'ana.*** Navedeno je vidljivo po vraćanju na snagu *patrijarhata* u kojemu se ženski rod ponovno dovodi u inferioran i upitan položaj.

Danas, *Republika Turska* se vratila nekoliko stotina godina u svoju prošlost. Stupanjem na vlast *Erdogana*, gradovima je zavládala islamska tradicija u svome najgorem i mnogi bi rekli, neprepoznatljivom obliku. Prije *Erdogana* i njegova dolaska na vlast, malo koja žena je pokrivala u potpunosti svoje tijelo no onoga trenutka kada se *Erdoganova supruga* pojavila pokrivena u javnosti, trend se ubrzanim korakom vraća na velika vrata turskog društva. Zanimljivo je da žene u Turskoj nisu nosile veo, ali kada su migrirale u neku državu u Europi počele su nositi iste. Vrlo vjerojatno, razlog je **isticanje pripadnosti islamskoj tradiciji i pokazivanje vlastitoga identiteta**

europskom društvu. U Europi svatko ima pravo na izbor želi li nositi veo ili ne, ali što je s onim ženama koje žive na područjima gdje *Deklaracija o pravima čovjeka* ne postoji, a jedini izvor prava je *Kur'an i šerijat*? Autorica *Hirsi Ali* (2009:126) jako dobro razlaže ovu situaciju. Ona se obraća ženama u *Nizozemskoj* koje svojom slobodnom voljom pokrivaju tijelo riječima „Vi imate slobodu nositi ili ne nositi te odjevne predmete. Ali pomislite na vaše sestre koje žive u strogim režimima koji ih prisiljavaju da nose hidžab i ugnjetavaju ih ako to odbiju.“

Republika Turska zanimljiva je i po novousvojenom *zakonu o silovanju maloljetnica*⁶⁹, odnosno stupanju u seksualni odnos s maloljetnom osobom. Predsjednik Turske je predložio zakon, koji je nažalost i usvojen, ugrubo prepričan - ako punoljetna osoba stupi u neželjeni seksualni odnos s maloljetnom osobom, tada punoljetna osoba neće biti optužena za silovanje i neće joj se suditi. Jedini uvjet je da se punoljetna osoba oženi s maloljetnom te tako spasi njenu čast i čast njene obitelji. Pišući ovo, grlo se steže. Zamislite situaciju. Sviđa vam se netko no on ili ona jednostavno u vama ne vidi potencijalnog partnera, no rješenje svih vaših problema je u činu silovanja na koji se u ovome slučaju, svodi „ljubav“ i odnos partnera. *Kako je moguće usvajanje ovakvoga zakona u 21. stoljeću?* Nažalost, odgovor je vrlo očit, a i jednostavan. U islamskim zemljama čast zauzima jako važno i visoko mjesto na društvenoj ljestvici. **U tome smislu, pozivajući se na šerijat i zakone proizašle iz njega, predsjednik Republike Turske pod krinkom zaštite časti silovane maloljetne osobe i njene obitelji zakonski odobrava i dopušta silovanje.**

U ovome slučaju, postavlja se pitanje *što je s pravima silovane osobe? Što je s njenim pravom na slobodu i izbor seksualnog partnera?* Ovim zakonom, **sva sloboda maloljetnih osoba, prvenstveno žene u području seksualnog i partnerskog života se ograničava, štoviše nema je.** Jasno, u islamskoj tradiciji čast zauzima važno mjesto u društvenom životu i postojanju individue, no je li ona doista valjan razlog da se nekome uništi život sa 13-14 godina? Što je s posljedicama silovanja? Može li se djevojčica nakon neželjenog spolnog odnosa s pedeset godina starijim muškarcem nastaviti normalno razvijati i normalno živjeti? Naravno da ne. U konačnici, valja postaviti pitanje i o situaciji u kojoj djevojčica ostaje u drugome stanju. *Treba li ona zadržati to dijete?* Naravno, islam kao i sve druge religije zabranjuju pobačaj. Dijete će odgajati

⁶⁹ Zakon se odnosi na osobe koje su silovale maloljetnu osobu mlađu od 15 godina života.

dijete. *Kakve su posljedice ovoga zakona?* **Republika Turska za par desetaka godina bit će simbol nepoželjnog sistema društva, a pod krinkom čednosti i morala mnogi mladi životi i njihovi snovi bit će uništeni.**

5.3. RELIGIJSKE DUŽNOSTI

Samim rođenjem svaki pripadnik i sljedbenik islamske zajednice dobiva određene religijske dužnosti propisane *Kur'anom*. **One se moraju poštivati i vršiti za vrijeme cijeloga života.** Tako *Allah dž.š.* svoje vjernike obvezuje na klanjanje pet puta dnevno, odlazak u džamiju i davanje *zekata*.⁷⁰ U teoriji, **osnovne religijske dužnosti muslimana jednako se odnose podjednako na muškarca i na ženu.** U praksi, situacija je znatno drugačija. Na primjer, žena je pozvana obavljati sve religijske dužnosti kao i muškarac, ali je svakako bolje za nju samu da iste obavlja u svojoj kući nego u *džamiji*. Obavljanje religijskih dužnosti u kući praktičnije je za ženu. *Klanjanje* kod kuće omogućava ženi dostupnost svojoj djeci i obitelji cijelo vrijeme, a isto tako neće gubiti vrijeme na put i spremanje do *džamije*. **Žena je obvezna klanjati, postiti, obavljati *hadž* i sve ostalo što su obvezni i muškarci.**⁷¹ **Žena može ne izvršavati svoje religijske dužnosti jedino ako za isto ima opravdan razlog.** Konačno, žena „nije manje vrijedna u *sadu*“⁷², samo se treba pridržavati propisa o pretku u džamiji, da se žene ne miješaju s muškarcima.“⁷³

5.3.1. ODLAZAK U DŽAMIJU

Prema *Riječi Božjoj*, svaki vjernik i sljedbenik islamske tradicije dužan je pokazivati svoju odanost *Allahu dž.š.* klanjajući mu i posteći *Njemu* u čast. No, kada se govori o klanjanju i odlasku žena u *džamiju* situacija je drugačija kao i sve druge situacije u islamu koje uključuju ženski rod. Bez obzira na zapise (Spahić-Šiljak, 2007:118) u kojima stoji da su žene u najranijim razdobljima islama prisustvovalе molitvi zajedno s muškarcima, samo pitanje odlaska žena u *džamiju* sporno je još od

⁷⁰ „Spasili su se pravovjerni, koji su u svojoj molitvi skrušeni (...) i koji obavljaju (dijele) zekat (...)“ Pandža i Čaušević, 1937:464

⁷¹ „Muhammed se prema ženama ophodi kao prema jednakopravnom spolu, koji ima iste vjerske obaveze i odgovornost kao i muškarci.“ Dostupno na: <http://www.poslanikmuhammed.info/str/muhammed-as-od-a-do-z> ; pristupljeno 24. kolovoza 2017.

⁷² Red u molitvi

⁷³ Spahić-Šiljak, 2007:283

vremena *Muhammeda a.s.* Jednom prilikom, *Muhammedov a.s.* sljedbenik pozvao je vjernike u džamiju riječima „ O ljudi dođite u džamiju da vam Poslanik nešto saopćí!“⁷⁴, no kada se *Muhammedova a.s.* supruga *Umm Selema* uputila prema džamiji, njena pratnja je protumačila da *Poslanik a.s.* poziva samo muškarce. *Umm Selema* je smireno odgovorila „ Ne, on poziva ljude, a ja sam jedna od njih!“⁷⁵ te se tako suprotstavila *diskriminaciji žena* po pitanju obavljanja vjerskih dužnosti. **Da se je svaka žena, ili barem većina žena, koje su bile diskriminirane po rodu, postavile kao Umm, vjerojatno žene danas se ne bi smatrale inferiornima u odnosu na muškarce.**

U džamijama u kojima je dozvoljen istovremeni boravak muškarcima i ženama točno se zna u kojim redovima koji rod stoji. *Redoslijed stajanja* (Spahić-Šiljak, 2007:118) u džamiji ovisi o stilu u kojemu je sagrađena. U nekim džamijama žene stoje na balkonima, dok muškarci stoje u *središnjem prostoru džamije*. U drugom slučaju, *prve redove* iza imama popunjavaju muškarci, a *iza njih* ili *sa strane* u ograđenim prostorima stoje žene. U islamskoj tradiciji ovakav poredak smatra se ispravnim s obzirom na seksualnost i fizičke karakteristike žene. U tome smislu, nužno je spomenuti da žene u prostoru džamije moraju poštivati već spomenuti *kodeks odijevanja*, no **unatoč pokrivanju ženina tijela, žene su oduvijek smatrane prijetnjom vjeri i pokornosti muškarca.**

Većina tumača *Kur'ana* ističe kako je za ženu najbolje da klanja kod svoje kuće kako ne bi dovodila u pitanje muškarčevo duhovno uzdizanje i samu predanost *Allahu dž.š.* U mnogim slučajevima, ženu se poziva da ostane u privatnoj sferi života „ ako se žene boje da će izazvati nered i pometnju kod muškaraca, najbolje je da ne posjećuju džamije“⁷⁶. Kao i u mnogim slučajevima prikazanim u ovome radu, žene se i u ovome okrivljuju za nepažnju i skretanje s ispravnoga puta muškaraca. *Zašto je sporna ženina pojava u džamiji, s time da su žene pokrivene u potpunosti te se razmatra njen utjecaj na muškarca, a nikada se ne postavlja pitanje o utjecaju muškarca na ženu? Znači li to da su žene bolje i predanije vjernice od muškaraca, s obzirom na to da im muškarčev fizički izgled ne može odvući pažnju od molitve Allahu dž.š.? U islamskoj tradiciji na žene se od najranijih dana gleda kao na seksualni objekt, te su u svrhu sprječavanja odvlačenja muškarca s pravoga puta potisnute na sam rub*

⁷⁴ Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:93

⁷⁵ Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:93

⁷⁶ Spahić-Šiljak, 2007:119

društvenoga života. U tome smislu, „ Džuma petkom je obaveza za sve muslimane, osim za robove, žene, djecu i bolesne.“⁷⁷ Konačno, **o položaju žene u društvenome životu islamske tradicije govori sama činjenica da je žena izjednačena s robovima kojima su oduzeta sva prava ljudskoga bića te bolesnima koji su ovisni o drugim osoba i pretpostavlja se da većinu stvari ne mogu sami obaviti.**

Isključivanje žene iz društvenoga života u islamskoj tradiciji kao posljedicu imalo je isključivanje žene i iz vjerskog života. Tako su žene u *Kairu* (Ruthven, 2003:113) imale zabranu klanjanja s muškarcima, a jedno od temeljnih opravdanja ovakve prakse je *nečistoća žene*. Prema islamskoj tradiciji, *ženina nečistoća* proizlazi iz njenoga dodira s djetetom, samoga čina rađanja te menstrualnim ciklusom⁷⁸. **Ovakvo definiranje ženine nečistoće dovodi u pitanje ženinu temeljnu ulogu – ulogu majke, koja se u islamskoj tradiciji smatra najvećim darom jednoj ženi. Kako je moguće da je nešto istovremeno nečisto i nepoželjno, a opet poželjno i uzdignuto?**

Razmišljanje o prisutnosti žene u *džamiji* nije se puno promijenilo do današnjega dana. U nama susjednoj *Bosni i Hercegovini* (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:31) običaj je da na *Bajram* muškarci rano ujutro odlaze u *džamiju*, a žene pripremaju ručak za obitelj u kući. Iako su u vrijeme *Muhammeda a.s.* žene odlazile na *džumu* i *bajram-namaze*, u većini islamskih zemalja žene *ne klanjaju* na *džumi* i *bajram-namazima* u *džamijama* nego se klanjanje preferira obavljati u vlastitoj kući.

5.3.2. ŽENE IMAMI

U islamskoj tradiciji nema primjera da su žene predvodile molitvu mješovitom *džematu*. Jedan od razloga ne dopuštanja *ženskih imama* je i taj što u arapskom jeziku (Spahić-Šiljak, 2007:132) ne postoji pojam ženskog roda jednak *imamu* i *halifi*. **Mnogi tumači šerijatskog prava pozivaju se upravo na nedostatak ženskoga roda u arapskom jeziku, stoga se podrazumijeva da žena ne može biti niti imam niti halifa.** *Um Varakah* dobila je dozvolu *Muhammeda a.s.* te je predvodila molitvu u svojoj kući. *Um Varakah* je jedina bila upućena u vjeru i imala je kompetencije potrebne za predvođenje molitve, stoga joj je *Muhammed a.s.* dopustio da svoju vjeru i znanje prenosi na druge vjernike. Pokušavajući umanjiti zasluge žena u širenju islama,

⁷⁷ Mernissi, 2005:136

⁷⁸ „ (...) To je ogavno, pa izbjegavajte žene za menstruacije i ne približujte im se dok se ne očiste.“ Pandža i Čaušević, 1937:52

neki tumači ističu da je *Um Varakah* predvodila molitvu isključivo ženama, jer je *Kur'anom* zabranjeno ženi predvoditi mješoviti *džemat*.

Unatoč činjenici da je *Muhammed a.s.* dopustio ženi da predvodi molitvu, neovisno o tome je li ona bila mješovita ili isključivo ženska, *Ibn Haldun* poziva se na *ajet* „ Muškarci upravljaju (i vode brigu) o ženama jer je Allah odlikovao (i uzdigao) jedne iznad drugih (...)“⁷⁹ Riječi *Kur'ana* uzete su zdravo za gotovo bez stavljanja u kontekst u kojemu je isto rečeno pa se doista čini da su žene podređene muškarcima. No, navedeni *ajet* ne znači da su žene nužno podređene muškarcima. Isti se može protumačiti tako da su žene nadređene muškarcima, jer muškarci uzdržavaju ženu i obitelj. Uporište u ovome tumaču nalazi se u činjenici da su podređeni, najčešće robovi ti koji zarađuju novac i skrbe o svome vladaru. U tome smislu, **stavljajući navedeni ajet u drugi kontekst žene nisu definirane kao podređene u Kur'anu.**

Jako dugo vremena islamska zajednica nije prihvaćala *ženske imame*, čak niti one koje predvode molitvu isključivo ženskom rodu. Danas, *Islamsko društvo Sjeverne Amerike* (Spahić-Šiljak, 2007:135) omogućava ženama da se obrazuju za *ženske imame*. **Žene se pripremaju za obavljanje svih poslova koje obavlja muški imam.** Prije svega, obuka obuhvaća obrazovanje članova zajednice, sudjelovanje u vjerskim obredima sklapanja braka i nadijevanje imena djetetu. No, **sporno je hoće li se ženskim imamima dozvoliti predvođenje zajedničke molitve muškaraca i žena.**

Danas se pojavljuju zagovornici *žena imama* kako bi žene mogle predvoditi zajedničku molitvu muškaraca i žena. Jedan od primjera gdje *ženski imami* predvode molitve ženama je u *Kini*. Od 1950. godine *Vang Shan* i *Jin Meihu* (Spahić-Šiljak, 2007:134) podučavaju žene vjeri i molitvi. S obzirom na to da se ženama nije dopuštalo moliti zajedno s muškarcima, one su organizirale molitve koje su se održavale paralelno s muškima samo u drugome prostoru. Među većinskim islamskim društvom praksa da žena predvodi molitvu je nepoznanica, stoga su muslimani protestirali (Spahić-Šiljak, 2007:134) kada je *Amina Wadud* za vrijeme *džume-namaza* predvodila molitvu muškaraca i žena.

Da se situacija danas nije puno promijenila pokazuje nam istraživanje *Spahić-Šiljak* iz 2007. godine. Na pitanje o *ženskim imamima* ispitanici odgovaraju na sličan način - „, Nisam nikad čuo da to postoji, a nije bas ni zgodno da žena stoji ispred

⁷⁹ Pandža i Čaušević, 1937:108

muškaraca u namazu.“⁸⁰ Razumljivo je da nije prikladno da se žena klanja pred muškarcima, ali ne zaboravite da *džamija* zahtjeva *kodeks odijevanja*. *Zašto onda žena čiji su dijelovi tijela u potpunosti pokriveni, ne bi mogla klanjati pred muškarcem?* Iznova se dotiče ometanje muškarca u molitvi i obavljanju religijske dužnosti na ispravan način. **Kada bi žena uistinu predvodila molitvu, tada bi muškarci promatrali nju i njene pokrete, a pozornost ne bi bila usmjerena ka molitvi i *Allahu dž.š.***

Problem je što su žene u samoj džamiji odvojene prostorno od muškaraca. U tome smislu, **nemoguće je da žena predvodi molitvu**. Jedan ispitanik kaže „Žena ne može biti imam, jer da je to moguće, Poslanik bi im dao tu mogućnost, a zna se da nije bilo žena imama u njegovo vrijeme.“⁸¹ Prisjetite se *Um Varakah* i njenoga predvođenja molitve dopuštenog od *Muhammeda a.s.*⁸² U tome smislu, **pojedini muslimani pozivaju se na *ajete* i događaje koji nisu potkrijepljeni valjanim izučavanjem islamske literature pa otuda proizlaze i pogrešna tumačenja pojedinih *ajeta*.**

5.4. OBRAZOVANJE

Pozivajući se na *Deklaraciju o pravima čovjeka* sva ljudska bića pa tako i žene imaju pravo na *obrazovanje*.⁸³ Ljudska bića isključivo uz iščitavanje i proučavanje literature iz raznih područja mogu razviti svoju vlastitu svijest i stajalište o ključnim pitanjima života i čovječanstva. Upознаvajući se s raznim literaturama, ljudska bića proširuju svoje vidike i stvaraju vlastite stavove o pravima koja su im dana njihovim postojanjem i stvaranjem. **Bez razvoja obrazovanja i uključivanja žena u akademske krugove, vrlo vjerojatno bi se još uvijek raspravljalo o temeljnim pravima žene kao ljudskoga bića.**

Obrazovni sustav danas i prije nekoliko stoljeća nije niti sličan. Ranije su jedino žene iz viših društvenih slojeva pristupale obrazovanju te stjecale zvanje profesorice te se time probile na društvenu scenu unatoč činjenici da su žene. **Danas je obrazovanje manje-više dostupno svima, dapače u europskim zemljama ono je obavezno.** Dječake i djevojčice trebalo bi odgajati i obrazovati prema istom akademskom modelu.

⁸⁰ Spahić-Šiljak, 2007:236

⁸¹ Spahić-Šiljak, 2007:236

⁸² Više na strani 34.

⁸³ „Svatko ima pravo na obrazovanje.“ Šimonović, 2008:6

Svakako, važnu ulogu u obrazovanju i razvijanju djeteta imaju roditelji. Skladno tome, od malih nogu bi se djecu trebalo učiti da su sva ljudska bića jednaka i da zaslužuju poštenje i uvažavanje. Tako bismo izbjegli situaciju u kojoj dijete već od najranijeg doba vrijeđa svoju sestru jer je „glupa“ cura i slično. **Ključno je promijeniti diskriminirajući odnos među spolovima od najranije dobi kako bi se u konačnici suzbio u potpunosti.**

Sam *Allah dž.š. Muhammedu a.s.* nalaže „ Čitaj (počinjući) imenom svoga Gospodara koji je (sve) stvorio. Stvorio je čovjeka (vrstu) od zgrušane krv (embrija). Čitaj, a tvoj (je) najplemenitiji Gospodar, koji je naučio (čovjeka) peru (i pisanju). Naučio je čovjeka onome što nije znao.“⁸⁴ Oslanjajući se na *Allahovu dž.š.* izravnu zapovijed *Muhammedu a.s.* muslimani smatraju svetom dužnosti usvajati razna znanja i vještine, ponajprije učiti *Ku'ran*. Početkom obrazovanja u islamskoj tradiciji drže se *Muhammedova a.s.* podučavanja *Kur'ana* svojih sljedbenika. **Za vrijeme života Muhammedova a.s. žene su pristupale obrazovanju jednako kao i muškarci te su podučavale druge žene i muškarce.** Tako je *Muhammed a.s.* (Štojs, 2012:191/2) *Aišu* smatrao i isticao kao priznati autoritet u islamskim naukama.

Nakon smrti *Muhammeda a.s.* položaj i zastupljenost žena u obrazovanju znatno se pogoršava i smanjuje. Sljedbenici *Muhammeda a.s.* ubrzo su žene ograničili isključivo na privatnu sferu, kuću i domaćinstvo. Ženama se uskraćuje bilo kakva aktivnost u društvenoj sferi pa time i obrazovanje⁸⁵. Jedino čime su se žene smjele baviti i napredovati su kućanski poslovi te briga o djeci i obitelji. Samim time da su žene lišene akademskih krugova i znanja proizašlih iz njih, ubrzo su one same zaboravile na jedno od temeljnih prava ljudskoga bića – *prava na obrazovanje*. **Temeljni uzrok potiskivanja žena na margine društvenoga života je prije svega pružanje gotovo ne postojećeg otpora žena u namjeri muškaraca da ih izoliraju.** Ženski rod je mirno gledao i prihvaćao nalaganje muškaraca i definiranje žena kao kućanica i domaćica. Žene se time nisu previše zamarale i živjele su onako kako su muškarci zahtijevali i željeli pozivajući se na *šerijatske propise*.

⁸⁴ Pandža i Čaušević, 1937:814

⁸⁵ „Adolescenti se prisilno uklanjaju iz škole i zatvaraju u kuću kako bi im se onemogućio nastavak obrazovanja, sputalo mišljenje i ugušila volja.“ Harsi Ali, 2009:215

Samo zapošljavanje žena nije zabranjeno sve dok obavljanje posla ne utječe i ne dovodi u pitanje obiteljske obveze žene. **Ključno pravilo u obavljanju posla je da ono ne dovodi u pitanje ženino dostojanstvo.** Nužno je da žena radi isključivo okružena ženama kako ne bi privlačila druge muškarce blizu sebe te time dovela u opasnost svoju čednost i moral.

5.5. MUHAMMEDOV ODNOS PREMA ŽENAMA

Brojne islamske predaje govore o *Muhammedovom a.s.* odnosu prema ženama i njegovu njegovanju i poštivanju *institucije braka*. *Muhammedov a.s.* odnos prema ženama najbolje opisuju riječi upućene njegovim sljedbenicima „Najsavršeniji vjernik je onaj čija su djela najbolja a najbolji među vama je onaj ko se najljepše ponaša prema svojim ženama.“⁸⁶ *Muhammed a.s.* je vodio uzoran islamski brak i sve je svoje žene ljubio i poštovao. Iako je *Muhammed a.s.* poštivao (Mutahheri, 1997:185) *šerijatske propise* o ograničenju broja istovremenih žena, poslije *Hatidžine* smrti ženio se jedanaest puta.

U predajama koje govore o Muhammedovim a.s. ženama i odnosu prema njima ističe se da *Muhammed a.s.* nikada nije imao više od četiri žene istovremeno. Svojoj prvoj ženi, *Hatidži* bio je vjeran sve do njezine smrti. Mnogi tumači islamske tradicije ističu (Ruthven, 2003:39) odanost i prisnost *Hatidže* i *Muhammeda a.s.* **Na njihovu odnosu temelji se institucija islamskog braka.** Nakon *Hatidžine* smrti, *Muhammed a.s.* (Mutahheri, 1997:185) ženio se sa ženama kako bi ih zaštitio nakon nesretnih događaja kojima su bile pogođene. Ženama koje su ostale udovice nakon rata *Muhammed a.s.* se oženio kako bi im pružio potporu i potrebnu zaštitu. Prvenstveno, u brak je stupao kako bi povezoao svoje pleme s drugim plemenima te time suzbio neprijateljstvo i napetost među pripadnicima plemena.

Najzanimljiviji i najsporniji brak *Muhammeda a.s.* je onaj s *Aišom*. Kada su *Muhammed a.s.* i *Aiša* stupili u brak, *Aiša* je bila maloljetna.⁸⁷ Iako tumači islamske tradicije naglašavaju da brak nije bio konzumiran sve dok *Aiša* nije bila dovoljno stara za seksualne odnose, ne mijenja činjenicu da se *Poslanik a.s.* oženio s maloljetnom

⁸⁶ Dostupno na: http://www.ha-mim.net/Life_Style-detail/allah-uzviseni-i-njegov-poslanik-a-s-o-vrijednosti-zene/ : pristupljeno 24. kolovoza 2017.

⁸⁷ „Nema Božjem Poslaniku rijeha u onome što mu je Allah dozvolio.“ Pandža i Čaušević, 1937:564

djevojkom. No, s obzirom na to da brak nije konzumiran sve dok *Aiša* nije imala dovoljno godina, *Muhammed a.s.* pokazao je poštovanje prema njoj samoj i njenome ocu⁸⁸. Zanimljivo je da je taj brak bio unaprijed dogovoren. **Sama *Aiša* nije se protivila dogovorenom braku, ali uzimajući u obzir pitanje časti djevojke i obitelji, njen dobrovoljni pristanak na brak je upitan.**

Za razliku od kršćanstva u kojemu je brak sveti sakrament, u islamu mu se pridaje veliko značenje, ali ne smatra se svetim. Za razliku od islamskog braka koji se ne sklapa isključivo iz ljubavi, nego i iz koristi ili zaštite neke osobe, u kršćanskom braku nužan preduvjet braka je ljubav i povjerenje partnera te se stoga brak ubraja u jedan od sedam svetih sakramenata.

Osim prema ženama, *Muhammed a.s.* nije radio razliku među svojom djecom. Prije svega, *Muhammed a.s.* preporučuje svojim sljedbenicima pravednost i dobre odnose prema svojoj djeci. Veliko poštovanje pokazuje prema svojim kćerkama govoreći „Onaj ko odgoji tri kćeri u vjeri zaslužiti će džennet.“⁸⁹ Kada bi *Fatima*, njegova kćer ušla u kuću, *Muhammed a.s.* bi ustao, poljubio u obraz i napravio mjesto za nju na kauču. Jednako poštenje, *Muhammed a.s.* pokazivao je prema svim majkama. Svojim sljedbenicima i prijateljima bi ponavljao „Džennet je pod majčinim nogama.“⁹⁰ **S obzirom na to da je Muhammedov odnos prema ženama pun poštovanja, postavlja se pitanje od kuda onda sve to nepovjerenje i nepoštivanje žena i ženskoga roda?**

⁸⁸ *Aiša* je kćer *Muhamedova a.s.* najboljeg prijatelja

⁸⁹ Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:103

⁹⁰ Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:103

6. VLAST U ISLAMU

U većini muslimanskih zemalja vođenje javnih i političkih poslova od početka računanja vremena po islamskoj tradiciji definira se isključivo muškim poslom. Ženu se drži nesposobnom i nedoraslom za vođenje zemlje stoga se *ajet* „Bog ne zadužuje nijednu osobu iznad njene moći.“⁹¹, odnosi isključivo na muškarce i isključuje žene iz javne i političke aktivnosti. **Iako se većina vjerskih propisa sadržanih u *Kur'anu* i *šerijatu* odnose podjednako na muškarca i ženu, *ajeti* koji se odnose na upravljanje i vladanje državom tumače se isključivo u korist muškoga roda.** Superiornost muškoga roda pripisuje se iznova *patrijarhatu* koji od davnih dana prevladava u muslimanskim zemljama.

Allah dž.š. obvezao je muškarca da brine o ženi i uzdržava ju.⁹² Pozivajući se na *ajet*, većina muslimana smatra žene nesposobnim financijski se brinuti o vlastitoj obitelji. Ako se ne mogu financijski brinuti o sebi i obitelji, tada im se ne pripisuje nikakva politička moć. U tome smislu, **prihvaćajući činjenicu da žena nema nikakav oblik političke moći, *ajeti* koji usmjeravaju i govore o upravljanju i vođenju države ne odnose se na ženu, nego ju u potpunosti isključuju iz političkog i javnog života.** U moderno doba, postavlja se pitanje *sudjelovanja žena u izborima. Ako se uzmu u obzir ograničena politička prava žene, ima li smisla sudjelovanje žene na izborima? Nije li to još jedna kontradiktornost islamske tradicije?* U jednome trenutku ženi se zabranjuje bilo kakav oblik političke aktivnosti, a u drugom se tu istu ženu potiče na sudjelovanje u izboru vođe i vladara. *Može li se glas žene smatrati valjanim ako ona nije upoznata s pravilima i kandidatima koje bira?* Naravno da može, jer će njen glas biti dodijeljen onome kome muški član obitelji izglasa povjerenje. Zapravo, **pravo žene na izbor kandidata predstavlja dodatni glas njenome suprugu ili ocu - glavi obitelji.** U većini slučajeva žena nema pravo glasa, nego je primorana poštivati želje i usmjeravanja muškog člana obitelji.

Nakon smrti *Muhammeda a.s.* njegovi potomci postaju *Božjim namjesnikom* na zemlji – *halifom*. U daljnjem tekstu razradit ćemo *kompetencije halife* te ukazati na odnos prema ženama.

⁹¹ Pandža i Čaušević, 1937:69

⁹² „Muškarci upravljaju (i vode brigu o ženama) jer je Allah odlikovao (i uzdigao) jedne iznad drugih (...).“ Pandža i Čaušević, 1937:109

6.1. HALIF

Titula muslimanskog vladara naziva se *halif*. U doslovnom prijevodu označava *Muhammedovog a.s.* nasljednika, odnosno **namjesnika na zemlji**. Poštujući islamsku tradiciju, osoba prije nego se prozove halifom dužna je dokazati izravno srodstvo s *Poslanikom a.s.*. Svaki muslimanski vladar (Mernissi, 2005:44/45) koji zahtjeva titulu *halife* dužan je prikazati i dokazati islamskom narodu svoju povezanost s *Poslanikom a.s.* i s njegovim bližim potomcima. Jedan od izvora mogućega potomstva *Muhammeda a.s.* je loza njegove kćeri *Fatime*. Davajući važnost potomstvu *Fatime*, postavlja se pitanje *nije li islamska tradicija kontradiktorna sama sebi? Žene su inferiorne u odnosu na muškarce u mnogim poljima života, a u postupku dokazivanja potomstva i izravne povezanosti s Poslanikom a.s. važnost se pridaje potomcima njegove kćeri*. Valja napomenuti da osim spomenutih *ši'ita* i *sunita*, postoje i sljedbenici *Fatime*.

Osim dokazivanja krvne povezanosti s *Poslanikovom a.s.* lozom, nužno je ispuniti dva zahtjeva za ispravno stjecanje titule *halifa*. Budući *halif* (Mernissi, 2005:45) mora biti muškarac i Arap. Rasprava o rodu i spolu *halifa* nikada nije pokrenuta niti su njegove kompetencije dovedene u pitanje. **Jedno od temeljnih prava islama je pravo na jednakost svih vjernika neovisno o rodu**. Definiranje *halifa* kao muškarca i Arapa narušava i ozbiljno dovodi u pitanje jednakost svih ljudi. Ovim dvama uvjetima onemogućava se ženama titula *halifa*, ali i svim drugim uzornim i valjanim muslimanima nearapima. Razumijevanje i tumačenje *Kur'ana* i *šerijata* temeljna je zadaća jednoga *halifa*, a tko bolje poznaje jezik *Kur'ana* - *arapski jezik* od Arapa? Pretpostavlja se da *halif* mora biti muškarac prije svega, jer muškarac može kvalitetno i u pravome smjeru voditi islamsku državu. U tome smislu, **jedino muškarac posjeduje kompetencije dostojne titule halifa**. Muškarac je hrabar, neustrašiv, borben, razborit i fizički predodređen da bude vođa islamskim vjernicima.

U islamskoj tradiciji postoji i drugačije definiranje kompetencija *halifa*. *Ibn Haldun* (Mernissi, 2005:61-62) navodi **četiri uvjeta** nužna za ostvarivanje titule *halifa*. *Halif* mora prije svega dobro poznavati *Kur'an* i *šerijatski zakon* kako bi ga mogao pravedno provoditi, stoga je prvi uvjet znanje - *al-i'lm*. S obzirom na to da je titula *halifa* religijska funkcija, *halif* mora biti pravedan te voditi ispravan vjerski i društveni život te time služiti kao primjer svojim sljedbenicima. Drugi uvjet koji je budući *halif* dužan zadovoljiti je pravednost - *al-'adala*. *Kompetentnost* je isto tako važna

kompetencija halifa, jer mora znati postaviti granice prihvatljivog ponašanja i na koncu donijeti odluku o stupanju ili prekidanju rata. Posljednje čemu se pridaje velika pozornost pri izboru halifa je *fizička spremnost*. Budući *halif* mora biti fizički i psihički zdrav, ne smije imati nikakve nedostatke kao na primjer slijepost ili gluhoću. Važno je da *halif* bude fizički zdrav, kako bi mogao povesti svoje borce u rat i služiti im kao primjer vrsnoga vođe i ratnika.

6.1.1. ODNOS PREMA ŽENAMA

Halifin odnos prema ženama strogo je definiran. Poredak točno diktira da halif mora biti na svome mjestu, a žena znajući gdje je njeno mjesto, na svome. Oslanjajući se na hijerarhiju u islamskom društvu, oduvijek se smatralo da ženi nije mjesto u politici te da ona nema kompetencije kojima bi mogla doći do vlasti koja uključuje izvorno zemaljsku vlast. **Ma koliko žena moćna i napredna bila u vođenju i upravljanju, sam halif nije dozvoljavao ženama da dobiju neku važniju funkciju.**

U islamskoj tradiciji bilježe se slučajevi u kojima su žene pokušavale napredovati u društvenoj i političkoj hijerarhiji, rijetke su uspjele nametnuti se kao vladarice. *Žene vladarice*, nužno su bile u sukobima s muslimanima koji su na temelju vjerskih propisa proizašlima iz *šerijata* držali ženu nepodobnom za ulogu vladarice. Vlast žene smatra se nelegitimnom i rijetko kada je u prošlosti, ali i danas podupirana i prihvaćena u islamskome društvu. U društvima poput islamskog, gdje prevladava *patrijarhat* razumljivo je da se osobu ženskoga roda ne može prihvatiti kao legitimnu vladaricu, odnosno vladara. U *patrijarhatu*, podrazumijeva se da je ženino mjesto u kući, daleko od očiju javnosti i svijeta, a muškarac je vrhovni vođa i temelj obitelji. *Kako se onda te iste žene usude samo pokušati vladati državom?* Čine se da je muškarcima sramotno poštivati i slijediti volju jedne žene koja je sama po sebi u islamskoj tradiciji inferiorna i stavljena na same margine društvenog života. **Mnogi muškarci i danas smatraju da žena nije podobna za izvršavanje vrhovne vlasti.**

6.1.1.1. POKAZIVANJE OSJEĆAJA

Šerijat ne dopušta niti jednom muškarcu, prije svega *halifu* javno pokazivanje osjećaja prema nekoj ženi. Pokazivanje osjećaja u javnosti ukazuje na slabu točku ljudskoga bića koju bi neki pojedinci mogli iskoristiti u borbi za prijestolje. U tome smislu, **u najtežim trenucima kao što je smrt majke ili supruge, *halif* je morao pokazati suzdržanost i umjerenost, a bol i patnja za voljenom osobom bile su nedopustive.** *Halif* je morao obnašati svoje dužnosti neovisno o smrtnom slučaju. Ipak, nekoliko vladara direktno se oglušilo o ovu zapovijed proizašlu iz *šerijata*, te se time ukazuje na važnost žene u životu muškarca, čija se uloga u većini slučajeva, svodi isključivo na reproduktivnu. Jedan od primjera gdje se očituje halifino poštivanje žene je nakon smrti robinje *Hajruzan*. Nakon njene smrti, tadašnji *halif*, njen sin žalovao je za majkom te je u javnosti pokazao svoju slabost i patnju. Islamski narod nije razumio njegovo ponašanje koje je odudaralo od *šerijatskih propisa*, no zahvaljujući njemu ***Bagdad* je shvatio veličinu i ulogu majke** - ulogu žene u životu svakoga muškarca.

Govoreći o odnosu vladara prema ženama, valja spomenuti *sultana Iltutmiša*. *Sultan* je vlastitim naporom i sposobnostima promijenio vlastiti status roba i postao najvažnijim čovjekom države. Ono po čemu je specifičan i zapamćen u povijesti, njegov je odnos prema ženama. Za razliku od većine muslimanskih vladara (Mernissi, 2005:154) nije odbijao priznati vrijednost jedne žene. **Iz njegove pobožnosti i vjerovanja u pravednoga *Allaha dž.š.* proizašla je jednakost spolova.** U vrijeme njegove vladavine, izražena nejednakost žene i muškarca u islamskom društvu postala je sasvim nevažna. **On je sva ljudska bića smatrao ravnopravnima baš kako ih je i *Allah dž.š.* stvorio.**

Rijetki su primjeri u islamskoj tradiciji na koje se možemo osloniti tražeći ravnopravnost i uvažavanje žena. **Česta je situacija nepoželjno i neprihvaćeno ponašanje usmjereno ka ubijanju neke žene, najčešće robinje.** *Halifi* su se nerijetko zaljubljuivale u svoje robinje te su zanemarivale obavljanje svojih političkih i vjerskih dužnosti. U tome smislu, *Adud-al-Davla* naredio je svome podaniku da robinju baci u rijeku. Sam *halif* uvidio je vlastite propuste zbog opčinjena njenim fizičkim izgledom.⁹³ Kao i u prijašnjim situacijama, **ženi se na teret stavlja seksualni nagon i privlačnost koje pobuđuje kod muškarca te se time pravdaju propusti muškarca.**

⁹³ „Onaj ko se prepusti zadovoljstvima i uživanjima postaje loš političar i zasigurno će izgubiti vlast na zemlji.“ Mernissi, 2005:76

Jedan od rijetkih slučajeva kada je *halif* ženi povjerio upravljanje državom je slučaj *Asme* i njenoga supruga *Al-Sulahija*. *Halif* je svoju ženu uvažavao kao sebi ravnopravnu te je „ rijetko donosio odluke koje su bile suprotne njenom savjetu.“⁹⁴ *Al-Sulah* se prema *Asmi* odnosio s velikim poštovanjem te nikada nije dovodio u pitanje njena mišljenja i savjete. Koliko je *Asma* (Mernissi, 2005:226) bila popularna i veličana, govori i *Muhammed al-Savr* koji ju naziva jednom od najpoznatijih žena onoga vremena. *Asmi* se pridaje titula jedne od najmoćnijih žena u islamskoj tradiciji. Iako u islamskoj tradiciji postoje slučajevi poput ovoga, o njima se jako malo govori i piše.

6.1.1.2. HAREM

U islamskoj tradiciji, gotovo svaki vladar islamskog društva imao je vlastiti *harem*. Najčešće su *harem* sačinjavale žene s osvojenih područja ili žene kupljene kao roba na tržnici. Osim činjenice da je osoba **dio ratnoga plijena** osvojenoga u ratu, drugi uvjet nužan da bi netko imao status roba je da se izjasni **nevjernikom**. U to vrijeme, nevjernikom se smatrala svaka osoba koja ne priznaje *Allaha dž.š.* i njegovo postojanje. Brojevno, ne postoji ograničenje za posjedovanjem robinja. Gospodari prema svojim robinjama nemaju nikakvih obveza⁹⁵, a robinje im služe isključivo za ispunjavanje seksualnih potreba i želja.⁹⁶

Harem je mjesto najvećeg luksuza u kojemu najljepše žene svijeta, većinom robinje pokazuju svoja zavidna znanja i vještine, te kulturne posebnosti i karakteristike. Na taj način *robinje* daju garanciju uspješnog zavođenja *halifa* i njegovih *vezira*. Obaveza svakog muslimana definirana *šerijatskim zakonom* je **težnja za znanjem i osobnim razvojem**, stoga su *halifi* ustrajali da robinje budu potkovane znanjem. *Robinje* koje su samo zgodne, a ne ističu se u znanjima i vještinama u raznim područjima nemaju nikakve šanse za ostankom u *haremu*. Najviše se cijeni (Mernissi, 2005:103) poznavanje znanosti kao što su povijest, matematika, pravo ali i astrologija. Najpoželjnije je poznavanje poezije i pjevanje. Uz pjevanje poželjan je i trbušni ples kojim su *robinje* zavodile vladara. **Kada se neka robinja istakne među ostalima, tada joj se dodjeljuje najbolji učitelj kako bi usavršila već postojeće kompetencije**

⁹⁴ Mernissi, 2005:226

⁹⁵ „ Zakon ne ograničava vlasnika u postupanju i obvezama prema njima, tako da ih može imati koliko hoće.“ Mernissi, 2005:96

⁹⁶ Iako Allah dž.š. kaže „ I nemojte siliti svoje robinje na blud ako one žele pošten život (...).“ Pandža i Čaušević, 1937:479

i znanja. Iznimna važnost pripisuje se seksualnim tehnikama i bontonskom ponašanju definirano *šerijatom*.

U islamskoj povijesti, robinje obdarene analitičkom inteligencijom (Mernissi, 2005:83) očaravale su *halife* te većinom s njima dijelile vlast. Posjedovanje analitičke inteligencije, kritičkog mišljenja i smisla za humor u većini slučajeva otvarale su put direktno do *halifa* i njegova srca. **U slučaju da se *halif* želi oženiti nekom robinjom, isto nije bilo moguće s obzirom na to da *šerijat* brani brak s nemuslimankom i sa ženom koja nema status slobodnog ljudskog bića.** *Halif* je mogao imati seksualne odnose s robinjom, što je u konačnici njena temeljna funkcija i zadaća, mogao je imati djecu s njom, ali nije mogao stupiti u brak s istom. ***Šerijat* dozvoljava muškarcima istodobno brak s četiri žene, no sve četiri žene moraju biti slobodne.** U protivnom se krše *šerijatski propisi*, a takvo ponašanje nedopustivo je za muslimane, ponajviše za lik *halife*. **Da bi se *halif* mogao oženiti s robinjom, mora joj dati status slobodne žene te ona mora svojom voljom prijeći na islam i prihvatiti *Allaha dž.š.* kao vlastitog Boga.** Najpoznatija situacija gdje je robinja dobila prednost u odnosu na zakonsku ženu je ona *Sulejmana Veličanstvenog* i *Hurem*.

6.2. ŽENE I VLAST

U većini slučajeva, kada bi se žena približila nekoj važnijoj funkciji u državi (Mernissi, 2005:56-57), zajednica čiji su interesi dovedeni u pitanje ujedinili bi se protiv nje. Ta zajednica sačinjena je isključivo od muškaraca s obzirom na to da su žene gotovo u potpunosti isključene iz javnog i političkog života. *Isključenost žena iz političkoga života* opravdava se djelovanjem temeljenim na *šerijatu* i *šerijatskim zakonima*. **Pod krinkom duhovnog, žene se stavlja u inferioran položaj u odnosu na muškarce.** Bez obzira na pokušaje da se žene u potpunosti maknu i da im se zabrani pristup političkoj sceni, neke od njih svojim kompetencijama i znanjima uspjele su se probiti u inat muškome rodu. Neke od njih, vlast su naslijedile dok su se neke činom ubijanja probile do vlasti. Valja naglasiti da **islam strogo zabranjuje čin ubijanja, a ponajviše ženama.**⁹⁷

Mišljenja o ženi na vlasti u islamskome svijetu su podijeljena. Neki, doduše manjina smatraju da žena može biti podjednako dobar vođa kao i muškarac, dok većina

⁹⁷ Pandža i Čaušević, 1937:120

ženu smatra nesposobnom i nedoraslom takvome položaju. Protivnici žene na vlasti ističu ženine urođene predispozicije kao što su **osjećajnost** i **naivnost** kao temeljnim nedostatkom žene da budu valjan vladar i vođa. No, **povijest je pokazala da diskriminacija žene na temelju roda ne drži vodu**. Naime, jedna od islamskih vladarica poznata kao *al-Hurra* osvetila je smrt svoga supruga, *halifa* na vrlo agresivan i dojmljiv način. Nakon što su protivnici pogubili njenoga supruga, a nju zatvorili u zatvorsku ćeliju, na stup ispred zatvorskog prozora nabili su glavu njenoga supruga kako bi joj nanijeli bol i slomili ju. Nakon što je izašla iz zatvora, na isti se način osvetila za smrt svoga supruga. Ubila je svoga protivnika i neprijatelja, odsijecajući njegovu glavu i stavljajući ga pred oči njegove supruge. *Al-Hurra* je pokazala muškome svijetu da žene mogu biti jednako bezosjećajne i osvetljive kao i muškarci. U tome smislu, **činjenica da je žena ne utječe na ženina znanja i umijeća ratovanja**.

Unatoč činjenici da su žene kroz povijest uspješno ratovale i osvajale područja, u islamskom društvu prevladava mišljenje da žene nemaju što raditi u politici te da im nije mjesto na samome vrhu društvenoga života. Neka od razmišljanja vezuju se za *Evu* i *Adama*. Tako se na primjer, jedan od ispitanika u istraživanju *Spahić - Šiljak* osvrće na *Evu* i njene osjećaje za koje kaže da su svojstvene ženama.⁹⁸ Nakon svega prikazanoga u ovome radu, nije teško zaključiti da se **inferiornost žena u islamskome svijetu temelji isključivo na Evinom i Adamovom padu iz raja**.⁹⁹ Isto tako, ženi nije mjesto u politici, jer se tako žena ne može posvetiti svojoj temeljnoj dužnosti – *majčinstvu*. „Lakše je za ženu da bude direktorica u nekoj školi ili manjoj firmi, jer joj to ostavlja više vremena za porodicu.“¹⁰⁰

Žalosno je da se **ženu u 21. stoljeću idalje vezuje isključivo za kuću i domaćinstvo**. Isto tako, još je žalosnije da se inferiornost žene tumači na temelju događaja od prije više od dvije tisuće godina. Naravno, uz pretpostavku da su *Adam* i *Eva* doista postojali. U tome smislu, valja naglasiti da vjerske organizacije, odnosno njihovi predstavnici smatraju da žena „može biti izvanredna političarka, samo je pitanje kako će uskladiti porodične obaveze s tim“.¹⁰¹ Iznova se vraćamo na poimanje žene kao

⁹⁸ „Ženama je teško povjeriti odlučivanje i upravljanje jer su povodljive, kao što je bila i njihova majka Eva. Drugo, brzo se zaljube pa upropaste i čast i funkciju.“ Spahić-Šiljak, 2007:287

⁹⁹ Više o padu iz *raja* na stranicama ovoga rada 18.-20.; 25.-27.

¹⁰⁰ Spahić-Šiljak, 2007:246

¹⁰¹ Spahić-Šiljak, 2007:287

domaćice i kućanice te potrebe podređivanja ženskoga djelovanja i postojanja sferama privatnog života.

Suprotno promišljanjima da ženi nije mjesto u politici, na sreću postoje i oni koji misle suprotno. U tome smislu, 90% žena i 89% muškaraca (Spahić-Šiljak, 2007:268) koji su sudjelovali u već spomenutom istraživanju smatraju da žena može biti uspješna rukovoditeljica i upravljati državom. U prilog ženama ide i zapis jednoga islamskog pripovjedača koji kaže da „Nikada otpor arapskih plemena prema mekanskim susjedima nije bio tako snažan kao u vrijeme Arapa iz Tarabe, (...) imali su na čelu ženu koja se zvala Galija.“¹⁰² U rijetkim slučajevima tijekom povijesti, žene su bile prisutne i aktivne u javnom životu. Jedan od primjera je iz 11. stoljeća u *Jemenu*. Tamošnje stanovnike (Mernissi, 2005:217) povjesničari opisuju sretnima, jer su žene javno istupile, mislile i donosile odluke. **S obzirom na to da Allah dž.š. poziva sve vjernike da uče, razumljivo je i da žene uče, produbljuju svoje znanje i sposobnosti.**

Nažalost, činjenica je da bilo kakav pokušaj probijanja žena u politički i društveni život u islamskome svijetu se smatra *poremećajem* toga društva. Kad je 1988. godine *Benazir Butto* postala premijerka, protustranka je komentirala pobjedu žene riječima „To je nečuveno! Nikada muslimansku državu nije predvodila žena!“¹⁰³ Pozivajući se na šerijat i islamsku tradiciju, ukazivali su na nepravilnost države na čijem vodstvu se nalazi žena. Tako su isticali da je **kreiranje politike i političkih aktivnosti isključivo muški posao.**

6.2.1. TITULE

U islamskoj tradiciji (Mutahheri, 1997:23) niti jedna žena nije nosila titulu *halife* ili *imama* u današnjem značenju te riječi. Najčešće titule koje su se davale ženama su titula *malike* i *al-hurra*¹⁰⁴. ***Al-hurr* u svakoj kategoriji života označava ono što je najbolje.** Na primjer, *hurr* zemlja (Mernissi, 2005:33/34) je plodna zemlja, a *hurr* kuće je najudobniji dio kuće. U različitim dijelovima muslimanskog prostora, titula *al-hurra* koristila se kao sinonim za *sultaniju* ili *maliku*. Titulu *al-hurra* imale su dvije jemenske

¹⁰² Mernissi, 2005:42

¹⁰³ Mernissi, 2005:13

¹⁰⁴ označava slobodnu ženu

vladarice. Jedna od njih je već spomenuta *Asma*, a druga je *Arva*. **One su vladarice koje se nisu pokoravale muškarcima kao autoritetima, nego je jedini priznati autoritet bio sam Allah dž.š.**

Govoreći o titulama prikladnim ženama, valja spomenuti titulu *majke vjernika*. Ova titula pripadala je *Muhammedovoj a.s.* najmlađoj ženi – *Aiši*. *Aiša* je prva žena (Spahić-Šiljak, 2007:129) *muftija*, majka vjernika i politička ličnost u ženskome liku. *Aišu* su krasile radoznalost, intelekt is spremnost na usvajanje novih znanja i razvijanje već postojećih vještina. Ona je prva žena koja je pozvana tumačiti *šerijatsko pravo* i komentirati ga unatoč činjenici da je žena bila na marginama društvenog života. S obzirom na to da je *Muhammed a.s.* bio očaran njom i njenim sposobnostima, drugi muškarci prihvaćali su *Aišu* bez pogovora. Nakon smrti *Muhammeda a.s.* zavladao je mišljenje da će „propasti svaki narod koji vlast povjeri ženi“¹⁰⁵, a **zaboravljena su prava koje je Muhammed a.s. pridavao ženskome rodu.**

Vrlo često se zaboravlja da su sva ljudska bića ovoga svijeta na svijet došla iz majčine utrobe. Zanimljivo je pokazivanje poštovanja prema majci, jer tako nalaže *Allah dž.š.*, a s druge strane ženski rod se omalovažava i diskriminira na političkoj sceni. *Nije li i majka isto tako žena?*

¹⁰⁵ Spahić-Šiljak, 2007:12

7. BRAK

Obitelj je temeljna zajednica svakoga društva te jako važno mjesto zauzima u islamskoj tradiciji. *Institucija braka* smatra se (Štojs, 2012:184) jedinim i ispravnim okvirom za očuvanjem zajednice obitelji i stvaranje potomstva. Važan dio braka je samo *rađanje potomstva* koje se tumači *hadisom* „Množite se i ja ću se ponositi vama i vašim potomstvom na Sudnjem danu.“¹⁰⁶ S obzirom na važnost koja se pridaje potomstvu, nije niti čudno pridavanje stroge važnosti reproduktivnoj ulozi namijenjenoj ženama. Islamska tradicija poziva muslimane i muslimanke da se skrase jedno pored drugog riječima „On (Allah) vas je stvorio od jednog čovjeka i od njega proizveo njegovu suprugu da se uz nju smiri (s njom udruži).“¹⁰⁷ Ovim *ajetom*, **muslimane se poziva na stvaranje vlastite obitelji i njeno održavanje, a prije svega na održavanje skladnih bračnih odnosa među supružnicima.**

Islamska tradicija potičući muslimane na brak nastoji spriječiti nemoralno ponašanje i blud među svojim vjernicima. Iako, islam u obzir uzima seksualni nagon pojedinaca, ponajprije muškaraca te ga smatra velikim blagoslovom i prirodnim darom čovjeku, **strogo se zabranjuje seksualni odnos izvan institucije braka.**¹⁰⁸ Tako su zabranjeni izvanbračni, ali i predbračni odnosi. **Seksualni odnosi van braka teorijski su zabranjeni svim muslimanima, no u teoriji je ova zabrana prvenstveno usmjerena prema ženi.** Žena mora zadržati svoju čednost i poštenje sve do ulaska u brak. Na prvoj bračnoj noći žena mora biti nevina kako bi se dokazala njena čistoća i čast njene obitelji. **Muškarac se smije upuštati u seksualne odnose prije braka, jer se na njega samoga ne odnosi forsiranje nevinosti.** *No, s kim će muškarac imati spolne odnose prije braka ako žena mora čuvati svoju nevinost?* Laički rečeno, kada stupaju u brak s djevojkom, svaki muškarac želi da je ona nevina, ali isto tako svi žele prije braka imati spolne odnose i zadovoljavali svoje seksualne nagone. Nažalost, **ove dvije krajnosti nespojive su.** Važno je napomenuti da se na muškarce koji su imali seksualne odnose s više žena gleda kao na napredne i valjane, a na žene u istoj situaciji ne gleda se milo i ravnodušno. Takve žene su bludnice i bivaju izopćene od društva.

Za razliku od kršćanstva u kojemu je brak sveti sakrament, u islamu je on ugovorni odnos muškarca i žene koji stupaju u njega slobodnom voljom. U nekim

¹⁰⁶ Spahić-Šiljak i Abazović, 2007:120

¹⁰⁷ Pandža i Čaušević, 1937:227

¹⁰⁸ „(...) i koji čuvaju svoje spolne organe, osim (u braku) sa svojim ženama (...).“ Pandža i Čaušević, 1937:464

zemljama islamskog svijeta, zadržala se je praksa dogovorenih brakova iz vremena *džahilijeta*. Brak dogovara obitelj mlade s mladoženjom po njihovu izboru. Pri dogovaranju braka, dogovara se i *mehr* – vjenčani dan koji mladoženja plaća mladoj. *Mehr* služi kako bi se mladoj osigurala ekonomska stabilnost neovisno o samome braku. Tako u slučaju nefunkcionalnosti braka, mladoj osim ako za prekid bračnih odnosa nije ona kriva, ostaje *mehr* za daljnji život.¹⁰⁹

U islamskoj tradiciji (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:121) brak je javni događaj te je običaj da se čin stupanja u brak obavi u okruženju rodbine i prijatelja. Mladenci moraju biti prije svega punoljetni, zdravi i samovoljno pristati na sklapanje braka. Jedan od uvjeta sklapanja braka je osiguravanje već spomenutog *mehra* mladenki. Pri samome činu vjenčanja, potrebne su minimalno dvije osobe koje će svjedočiti sklapanju braka. Uobičajeno je da svjedoci budu dva muškarca ili jedan muškarac i dvije žene.¹¹⁰ Ovaj običaj ukazuje na **neravnopravnost žena i muškaraca** u islamskoj tradiciji. Među europskim muslimanima ovaj običaj je iščeznuo te se žene smatraju ravnopravnim svjedocima kao i muškarci. No, **u nekim arapskim zemljama se idalje žene nalaze u podređenom položaju u odnosu na muškarce iako *Kur'an* ne dopušta inferiornost i superiornost spolova.**

Šerijatsko pravo radi razliku između muškarca i žene kada se radi o stupanju u brak s osobama koji nisu muslimani. **Muškarcima je dopušteno stupiti u brak s nemuslimankom, dok je ženama isto zabranjeno.** Jedini uvjet kod ženidbe s nemuslimankom je da pripada monoteističkoj religiji – *židovstvu* ili *kršćanstvu*.¹¹¹ **Sklapanje braka s osobom koja vjeruje u više bogova – *politeisti* ili koja ne vjeruje u niti jednoga boga – *ateisti* zabranjeno je.** Muslimanka (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:123) ni u kojem slučaju ni pod kojim okolnostima ne može stupiti u brak s nemuslimanom. Podrazumijeva se da će žena koja se uda za muslimana prijeći na islam i odreći se svoga Boga, a okrenuti se *Allahu dž.š.* U slučaju rađanja djeteta u miješanom braku u kojemu je muškarac musliman, a žena ne, dijete nasljeđuje religijsko opredjeljenje od svoga oca. Djeca uvijek preuzimaju ime¹¹² oca, a nikada od majke.

¹⁰⁹ O mehru se raspravlja u daljnjem tekstu 59.-60.

¹¹⁰ Pandža i Čaušević, 1937:282

¹¹¹ „Ne ženite se mnogoboškinjama sve dok ne budu (ispravno) vjerovala.“ Pandža i Čaušević, 1937:51

¹¹² „Vi zovite njih (svoje posinke) po njihovim očevima!“ Pandža i Čaušević, 1937:556

Stoga, ženama je zabranjeno stupati u bračne odnose sa nemuslimanom, jer bi tako izdale vlastitu vjeru i *Allaha dž.š.*¹¹³

7.1. PREDISLAMSKO RAZDOBLJE

U vrijeme *džahilijeta*, Arapi ali i ne-Arapi pridavali su očevima potpunu vlast nad njihovim kćerkama, sestrama pa i majkama. Pri izboru supružnika, očeви su bili ti koji su odabirali prikladnog muškarca za tu ulogu. Najčešće se je pri izboru muškarca gledalo imovinsko stanje kako bi se djevojci, ali i njenoj obitelji osigurao skladan i dobar život. **Nije rijetka situacija da su očeви dogovarali brakove djevojčicama koje još nisu bile niti rođene.** Roditelji bi ju odgajali, a kada bi dovoljno narasla, muškarac kojemu je obećana bi došao i odveo ju sebi. Djevojčica je dužna ispuniti očevu riječ i udati se za odabranoga muškarca neovisno o tome sviđao se on njoj ili ne. U slučaju da djevojčica odbije brak, smatralo se da pokazuje neposlušnost ocu što se držalo velikim grijehom. **Djevojčica koja odbije dogovoreni brak s točno odabranim muškarcem ruši ugled i čast svoje obitelji te bi nerijetko bila izopačena iz iste.**

Nakon dolaska islama, u teoriji, dogovoreni brakovi prestaju postojati. *Muhammed a.s.* pokazao je svojim sljedbenicima da nemaju pravo dogovarati brakove svojim kćerkama te nastojao ukazati na pogreške takvog ponašanja. Jednom prilikom *Muhammedu a.s.* pristupio je čovjek koji se osjećao prevarenim, jer kolega koji mu je dugovao novce nije ispunio svoju riječ. Naime, kao otplatu dugu, čovjek je obećao ruku svoje nerođene kćeri. No, kada je kćer odrasla i bila dovoljno stara za udaju, nije htjela poći za njega. Čovjek se je osjećao izigranim i prevarenim te je iskao *Muhammedovu a.s.* pomoć. *Muhammed a.s.* smireno je odgovorio čovjeku „Prema onome što me pitaš, ni ti ni Tarik nemate pravo. Vрати se i bavi se svojim vlastitim poslovima, a jednu djevojku pusti da se brine o samoj sebi.“¹¹⁴

Nakon *Muhammeda a.s.*, u islamskom svijetu idalje postoje dogovoreni brakovi. **Neovisno o tome što je *Allah dž.š.* svima dao slobodnu volju, u ovome segmentu života, ista se ne poštuje.** Očeви u patrijarhalno ustrojenim zemljama odabiru svojim kćerkama partnere neovisno o njihovoj volji ili želji za nekim drugim muškarcem.

¹¹³ „Ženama je zabranjeno stupiti u brak s nemuslimanom jer se podrazumijeva da žena,, I neće biti zadovoljni s tobom (ni) Židovi ni kršćani dok ne budeš slijedio njihovu vjeru.“ Pandža i Čaušević, 1937:28

¹¹⁴ Mutahheri, 1997:52

Dapače, uopće ih se niti ne pita za mišljenje. **Sve pod krinkom časti i poslušnosti prema ocu, prihvaćaju nametnute partnere iako oni bili pedeset godina stariji od djevojčice.** Fascinantno je da ne-arapski narod žmiri na ovakve događaje u 21. stoljeću pozivajući se na narodne običaje i poštivanje *šerijata*.

7.2. PRIVREMENI I TRAJNI BRAK

Za razliku od sunita koji smatraju da je jedino trajni brak valjan, *ši'iti* vjeruju da je jedan od zakona islama ostvarivanje braka na dva načina: na trajno ili *na određeno vrijeme*. Privremeni i trajni brak imaju jako puno dodirnih točaka, ali i onih u kojima se u potpunosti razilaze.

7.2.1. RAZLIČITOSTI

Temeljna razlika između privremenog braka i trajnoga braka je kao što samo nazivlje kaže - **njegovo trajanje**. Trajni brak previđen je do smrti, a trajanje privremenog braka ovisi o dogovoru supružnika.¹¹⁵ Nakon što vremenski rok privremenog braka istekne, supružnici ga mogu produžiti, stupiti u trajni brak ili se jednostavno razići. Nema zakonskog roka koliko bi privremeni brak minimalno trebao trajati, ali niti definicije do kada se neki brak naziva privremenim, a kada stupa u formu trajnog braka. **U dogovorenome braku, supružnici imaju više slobode u dogovaranju rokova i uvjeta prema vlastitim željama i prohtjevima.** Tako na primjer, prije nego stupe u privremeni brak, supružnici se dogovaraju o njegovu trajanju i uvjetima pod kojima će se isti privesti kraju.

Privremeni i trajni brak razlikuju se i po **pripadajućoj odgovornosti supružnika**. Za razliku od podjele troškova života u privremenom braku, u trajnom braku (Mutahheri, 1997:31) prema *šerijatu*, sve troškove zajedničkoga života snosi muškarac. Troškovi obuhvaćaju dnevne troškove, stambene troškove, oblačenje ali i sve druge troškove obitelji. **Islamska tradicija utemeljena je na šerijatu te je strogo patrijarhalno uređena.** U braku na određeno vrijeme nije nužno da obitelj bude ustrojena u tome smjeru. Zajednica može biti temeljena na dogovoru i zajedničkom odlučivanju o predmetu rasprave, dok trajni brak ne poznaje takve načine odlučivanja.

¹¹⁵ Svaku navedenu razliku komentirat će se u daljnjoj razradi ove cjeline na strani 56.

U trajnome braku muškarac je glava kuće, a žena takvu odredbu prihvaća bez odupiranja. Većinom, brakovi u islamskom svijetu prednost u odlučivanju daju muškarcu, jer se ženu poima kao sklonu promjeni mišljenja, padanja pod tuđi utjecaj i slično.

Druga vrsta slobode u privremenom braku je **odluka o potomstvu.** U privremenom braku, niti jedan od supružnika nije dužan imati seksualne odnose s drugom stranom ako on sam ne želi. Nitko ga ne može prisiliti na seksualne odnose, jer privremeni brak podrazumijeva obostrani, samovoljni pristanak na isto. Za razliku od privremenog braka, u trajnome braku supružnici su dužni imati spolne odnose jedan s drugim te iste nemaju pravo odbiti. Nadalje, **u trajnome braku, niti jedan supružnik nema pravo sprječavati začće bilo kontracepcijom ili pobačajem.** U slučaju da žena u privremenom braku ostane u drugom stanju, dijete se u svojim pravima ne razlikuje od onoga začetoga u trajnome braku. „ (...) kao što je zabranjeno predlaganje braka udanoj ženi, to je isto tako u slučaju žene koja je u privremenom braku; kao što je preljub sa ženom u trajnom braku nju čini zauvijek zabranjenom za preljubnika, isto tako je u slučaju žene koja je u privremenom braku (...).“¹¹⁶

Nakon isteka dogovorenog vremena trajanja dogovorenog braka, supružnici ne mogu dovršiti njihov brak dok ne prođe razdoblje *iddeta*. Razdoblje *iddeta* u trajnom braku traje **dva menstrualna ciklusa**, a u privremenom braku **četrdeset i pet dana**. Na taj se način provjerava je li žena za vrijeme trajanja ovoga braka ostala u drugome stanju. **Ako je žena u drugome stanju, tada brak ne može biti raskinut.**

7.2.2. OPRAVDANJE

Pripadnici ši'itske škole i njihovi sljedbenici, ali i svi ostali zagovornici prakse braka na određeno vrijeme ističu prednosti, odnosno pokušavaju na razne načine opravdati ovakvu vrstu braka. **Zagovornici braka na određeno vrijeme polaze od odgovornosti i dužnosti supružnika koje dobivaju stupanjem u trajni brak.** Ističe se mladost i nezrelo ponašanje djece koja stupaju u brak pod prisilom svojih hormona i seksualnih nagona. Tako *Mutahheri* (1997:33) piše da je studente od 18 godina nemoguće opteretiti s odgovornostima trajnog braka, natjerati ih da se posvete odgovornostima i dužnostima koje dolaze s njim. *U ostalom, kako će se student*

¹¹⁶ Mutahheri, 1997:32

posvetiti svome djetetu pored svih studentskih obveza koje ga guše? Nadalje, ističe (Mutahheri, 1997:33) da se privremenim brakom sprječava djevojke i mladiće u mijenjaju partnera i partnerica te da ih se usmjerava na zakonite odnose.¹¹⁷

Privremeni brak daje mogućnost supružnicima da se bolje upoznaju te odluče žele li pristupiti trajnom braku ili ne. Ako supružnici nisu zadovoljni funkcioniranjem privremenog braka i odnosima unutar njega, tada se po isteku dogovorenog roka, sve završava. **No, ako se supružnici slažu i odgovaraju jedno drugome, tada mogu produžiti svoj privremeni brak ili jednostavno stupiti u trajni brak.**

7.2.3. KRITIČKI OSVRT NA PRIVREMENI BRAK

Brak na određeno vrijeme karakterizira više nedostataka nego prednosti. Osim toga, nedostaci prelaze u nešto puno veće – **poteškoće**. Brak kao institucija počiva na čvrstom i postojanom temelju. U brak se stupa onda kada su partneri sigurni da druga strana u potpunosti odgovara njima samima i da žele ostatak života provesti s istom. **Ono što se u ši'itskoj tradiciji naziva *brakom na određeno vrijeme*, danas bi se nazvalo *vezom*.** Brak na određeno vrijeme dogovara se prema željama i volji supružnika, a njegovo trajanje unaprijed je definirano. *Što ako supružnici prije isteka dogovorenog roka shvate da nisu jedno za drugo? Može li se isti raskinuti? Treba li vezivati dvoje ljudi nečime što se zove brak, a zapravo isto to mogu imati bez ikakvog vremenskog pritiska i ograničenja? U tome smislu*, naivno je i besmisleno stupati u brak iako se on zvao i privremeni, s osobom u koju se nema povjerenja i koju se ne poznaje. **Konačno, jedna od gore navedenih prednosti braka na određeno vrijeme pada u vodu i ozbiljno dovodi u pitanje potrebitost ovako definiranog braka.**

Drugi argument naveden kao prednost braka na određeno vrijeme je **zajedničko pokrivanje troškova kućanstva**. Danas, u rijetko kojoj obitelji muškarac jedini financijski brine o cijeloj obitelji. Osim muškarca, žene su također zaposlene i doprinose kućnom budžetu. Navedi argument poziva se na islamsko tumačenje *šerijata* u kojemu stoji da je muškarac dužan brinuti se o ženi i obitelji.¹¹⁸ U današnje, moderno vrijeme, **oba supružnika podjednako doprinose pokrivanju troškova života u**

¹¹⁷ „ (...) s tim dogovorom mladi muškarac i žena mogu živjeti tijekom svoga obrazovanja bez da pribjegnu privremenom asketizmu i da podnose njegove kazne, te bez da upadnu u bezdan seksualnog komunizma.“ Mutahheri, 1997:34

¹¹⁸ „ Muškarci upravljaju (i vode brigu) o ženama (...).“ Pandža i Čaušević, 1937:109

braku i obitelji, tako da argument da se u braku na određeno vrijeme troškovi dijele, ne razlikuje trajni brak danas i nešto što bi se u ši'itskoj tradiciji nazivalo privremenim brakom. U tome slučaju, postojanje istoga nije nužno.

Kao prednost braka na određeno vrijeme ističe se **nepatrijarhalna obitelj**. U islamskoj tradiciji preferira se *patrijarhat* no s druge strane, *moraju li žene bez pogovora isti prihvatiti? Ne temelji li se i brak na određeno vrijeme na šerijatu koji propisuje poštivanje muškarca u obitelji? Kako je moguće da se u trajnom braku, muškarca mora slušati i poštivati, a u privremenom braku na tome se ne inzistira, a oboje proizlaze iz šerijata? Neće li, u tome smislu sve žene radije stupati u privremeni brak umjesto u trajni brak?* Nadalje, kao argument za privremeni brak navodi se **suzbijanje seksualnog nagona i mijenjanja seksualnog partnera**. Ovaj argument ne može se niti nazvati argumentom, jer je toliko kontradiktoran svemu što islam govori i čemu podučava. *Na koji način će se suzbiti mijenjanje seksualnih partnera, ako se brak dogovori na godinu dana?* Nakon završetka toga roka, supružnici će spavati s drugima i sve tako u krug. Zapravo, **mijenjanje seksualnih partnera se samo odgađa, štoviše brak na određeno vrijeme potiče mijenjanje partnera.**

Brak na određeno vrijeme nastao je kao odgovor na ljudske potrebe u svim uvjetima i okolnostima, jer se tako dopuštalo mijenjanje partnera, koje su inače u islamu strogo zabranjene. U oči bode i čast žene u privremenom braku. S obzirom na to da žena mora biti nevina pri stupanju u trajni brak, to bi značilo da u privremenom braku ona ne smije stupati u spolni odnos. Vratimo se sada na onaj argument privremenog braka koji govori o zadovoljenju seksualnih potreba i nagona, a da se ne mijenjaju partneri. **Ovaj argument je postojan za muškarce, ali za žene nije.** Žena ima samo jedan himen. Onoga trenutka kad stupi u seksualni odnos, ona svoju nevinost više ne može povratiti. Žena koja nije nevina prilikom stupanja u brak, smatra se da nema časti. *Na koji način bi onda privremeni brak išao u prilog ženi?* U tome smislu, „Žene i djevojke Irana koje odobravaju ši'itsku vjeru nisu dočekale dobrodošlicom brak na određeno vrijeme i zapravo su ga smatrale uvredom za žene.“¹¹⁹ Problem privremenog braka uvidio je i jedan od halifa te je svojim sljedbenicima zabranio takvu vrstu braka.

¹¹⁹ Mutahheri, 1997:37

7.3. ŽENIDBENA PONUDA

U većini slučajeva, muškarac je taj koji prilazi ženi i prosi njezinu ruku, najčešće od njenih roditelja. Najveći faktor garancije ženine časti i izgleda je ženidbena poruka koju joj muškarac nudi. Niti jedan muškarac neće tražiti ruku žene koja je na lošem glasu i za koju se priča da je njena čast okaljana. **Jedna od komponenata ženine časti je njena nevinost.** Podrazumijeva se da žena mora biti nevina prilikom ulaska u brak s nekim muškarcem. No, sama islamska tradicija potiče zadovoljenje vlastitih seksualnih nagona i potreba muškarca, ali isto tako inzistira na nevinosti žene. *Na koji način netko može zadovoljiti svoje seksualne potrebe, a da ostane nevin i da ne počinu blud u očima islama?* Ove dvije stvari čine se ne spojive. **Seksualni odnos van braka strogo je zabranjen, a opet se na isti potiče kako bi se zadovoljile potrebe.** Pri tome, ne spominje se zadovoljenje ženinih potreba i nagona, nego se sva pozornost usmjerava na muškarca.

Islamska tradicija (Mutahheri, 1997:26) polazi od stvaranja čovjeka i njegovih atributa ključnih za proces ženidbene ponude. Žena je stvorena tako da privlači pozornost muškarca i da svojim vanjskim izgledom istoga zavede. Muškarac je stvoren kao suprotnost ženi da bi se nadopunjavali i zajedno činili obitelj. „Priroda je prožela ženu dispozicijom cvijeta, a muškarca učinila slavujem (..)“.¹²⁰ Muškarac je definiran kao sredstvo ljubavi, pristupanja i salijetanja žene u smislu da je žena ta koja treba biti voljena. U slučaju da žena priđe muškarcu i zatraži ljubav od njega, takva ljubav osuđena je na propast jer je u suprotnosti s prirodom. Prirodno je da muškarac priđe ženi, zadobije njenu pažnju i ljubav te iziskuje njenu ruku davajući ženidbenu ponudu.

7.3.1. MEHR

Svoje korijene *mehr* ima u dubokoj prošlosti islamskog naroda. Najprije, žena je vladala muškarcem, prevladavao je društveni sistem nazvan - *matrijarhat*. **Vlast je bila u rukama žene, a sam sustav djelovao je u skladu s voljom i željom iste.** Nedugo nakon *matrijarhata*, ključnu ulogu u novom društvenom sistemu preuzima muškarac – *patrijarhat*. Većinom je muškarac iz susjednih plemena dolazio u pleme žene i otimao ženu koja mu se svidjela. Tako je **žena bila prisiljena raditi i udati se za muškarca koji ju je oteo mimo njene volje.** U trećem periodu povijesti, muškarac (Mutahheri,

¹²⁰ Mutahheri, 1997:26

1997:127) je odlazio ocu svoje odabranice te radio za njega kako bi zaslužio njenu ruku. Najčešće bi radio nekoliko godina dokazujući svoju marljivost i poštenje te spremnost i sposobnost za uzdržavanje buduće žene. Nisu rijetki slučajevi da je muškarac radio desetak godina kako bi zadobio povjerenje mladenkina oca.¹²¹ **Tako bi se kapital mladenkine obitelji povećavao uz minimalnu naknadu za obavljeni posao.**

Nakon razdoblja u kojemu muškarac radi kako bi zadobio mladenkinu ruku, dolazi razdoblje *mehra*. Muškarac je mladenkinu ocu plaćao određenu količinu novca u zamjenu za njenu ruku. U početku, *mehr* se smatrao darom mladenkinom ocu i zahvala za sav trud i kapital uloženi u nju. Tako se ocu vraćao dio kapitala koji je potrošen na uzdizanje i odgajanje djevojke. **Kada žena prihvati dar koji je poklonio muškarac, tada ostvaruje svoju socijalnu i ekonomsku nezavisnost.** Njena sloboda je otkupljena od njena oca. Muškarac je uvijek taj koji nudi *mehr* tražeći mladenkinu ruku i dopuštenje njenoga oca za stupanje u brak. *Mehr* je od početka prisiljavao muškarca da preuzme inicijativu u svoje ruke i iziskuje ženinu ruku. Kroz *mehr* se pokazuje poštenje prema mladenki i njenoj obitelji. Sam *mehr* je usmjeren na zadovoljstvo prije svega djevojke, ali i njene obitelji – oca kao glave obitelji.

„Žena je stvorena da bude instinktivno svjesna da su za nju nužni čast i poštenje i da se ne bi trebala darežljivo predati autoritetu muškarca nego da bi se trebala predati dostojno.“¹²² U tome smislu, *mehr* je povezan sa samom ženinom skromnošću i njenom čednošću. **Udaja bez *mehra* nužno znači da žena nema časti.** Sam *Muhammed a.s.* je svojim sljedbenicima ukazao na važnost *mehra* „Podajte ženama njihove vjenčane darove s draga srca (...).“¹²³ *Mehr* je ženina zaliha dobara kojom se ona služi u slučaju razvoda, a muškarcima se preporučuje da *mehr* ne bude previsok kako ne bi ženu nagnao na raskid braka.

U *džahijjetu*, običaj je bio da *mehr* pripada ocu djevojke, stoga je islamska tradicija (Mutahheri, 1997:134) stavila naglas na to da *mehr* pripada isključivo djevojkama, a ne njenoj braći ili ocu. Osim uzimanja samoga *mehra*, očevi i braća su si za pravo uzimali biranje muškarca za svoje kćeri i sestre. Djevojke se nije niti pitalo o budućem supružniku, nego se je isti birao prema izboru oca ili braće. Najčešće se je

¹²¹ „(...) Ja hoću da ti vjenčam jednu od ovih svojih dviju kćeri, (s tim) da me služiš osam godina, a ako ispuniš (u najmu) deset (...).“ Pandža i Čaušević, 1937:518

¹²² Mutahheri, 1997:130

¹²³ Pandža i Čaušević, 1937:102

birao muškarac koji je ekonomski bio stabilan kako bi otac bio siguran u sreću kćerke ili sestre. Često su se djevojke udavale za dosta starije muškarce, jer su upravo oni bili imućni i imali su prednost u odnosu na mlade i neiskusne muškarce. **Iako je islam zabranio dogovorene brakove, oni i danas postoje.**

Mehr je mogao biti bilo što. U jednoj situaciji, *Muhammed a.s.* je predložio čovjeku koji nije imao nikakvih materijalnih dobara da kao *mehr* nauči svoju ženu učiti *Kur'an*. **Sam *mehr* smatra se znakom iskrenosti i ozbiljnosti namjera muškarca prema ženi i njenoj obitelji.**

7.4. SEKSUALNI ODNOSI

Jedan od tri elementa islama (Hirsi Ali, 2009:197) je seksualni moral. Seksualni moral u islamskoj tradiciji zahtijeva od pojedinca strogo poštivanje šerijatskih propisa izvedenih iz *Kur'ana*. Kao što se ranije spomenulo, **u novije vrijeme islamski moral usmjeren je isključivo na ženski rod.** Za većinu problema u obiteljskim odnosima i zajednici pa tako i one seksualne naravi, proziva se žena. Žena je dužna imati seksualne odnose sa svojim suprugom, izuzev u danima menstrualnog ciklusa. Pojedini tumači islamske tradicije, promatraju nužnost seksualnih odnosa (Hirsi Ali, 2009:49) među partnerima kao prisilno parenje iza kojega se krije društveno sankcioniranje silovanja. Tako se poriče vrijednost samoga pojedinca i njegova osobna volja i sloboda.

Seksualni moral u središte stavlja nevinost ženskog roda. Kao što je ranije spomenuto, seksualni odnosi dopušteni su isključivo u bračnoj zajednici i isključivo među supružnicima. **Stavljanje seksualnih odnosa u okvire bračne zajednice stvara znatnu razliku između muškarca i žene po pitanju seksualnog morala.** U islamskoj tradiciji, *poligamija* – višeženstvo je dopušteno *Kur'anom* i *šerijatom*. Muškarcu je dopušteno istovremeno biti u braku s četiri žene, dok žena smije biti u braku isključivo s jednim muškarcem. Nadalje, muškarac mora o sve četiri brinuti jednako te niti jedna od njih ne smije biti iznad preostale tri.¹²⁴ U tome smislu, muškarac mora (Ruthven, 2003:104) svakoj ženi osigurati njeno vlastito kućanstvo i dom, materijalno je opskrbiti i ispunjavati svoje bračne dužnosti. Žena se ne može brinuti o četiri domaćinstva istovremeno, stoga je bolje za nju da ima samo jedno domaćinstvo te da se njemu u

¹²⁴ „ (...) ako se budete plašili da (im) nećete biti pravedni, (tada vjenčavajte) samo jednu (...).“Pandža i Čaušević, 1937:102

potpunosti posveti. U tome smislu, **muškarac svoje seksualne nagone i potrebe može zadovoljiti na više načina i s više žena, a sama žena je zakinuta za seksualno uživanje.**

Islamska tradicija (Štojs, 2012:182) razlikuje dva aspekta ljudske seksualnosti – **seksualnost kao Božji dar i seksualnost kao opasna požuda** koja šteti duhu i tijelu čovjeka. Seksualnost i potreba za njome date se od Boga te se na njih gleda kao na prirodnu potrebu oba spola i znak božanske milosti. **Seksualnost kao Božji dar moguće je zadovoljiti isključivo u instituciji braka.** U tome smislu, od sljedbenika *Muhammeda a.s.* zahtjeva se suzdržano i čedno ponašanje sve do stupanja u brak. **Seksualni odnos izvan institucije braka smatra se teškim zločinom s kaznom od sto udaraca bičem.**¹²⁵ Kako bi se spriječio blud¹²⁶, a prije svega privlačenje pozornosti muškaraca *Kur'an* poručuje „ (...) neka pokazuju od svojih ukrasa (dijelova tijela) samo ono što je očevito (lice, dlan, stopala). I neka spuste svoje ogrtače svoje strane (tijela) (...).“¹²⁷ **U većini slučajeva bludno ponašanje pripisuje se ženi i njenim tjelesnim karakteristikama koje nisu prekrivene te time navodi muškarca na grijeh.** Muškarac je sam po sebi agresivan i usmjeren na iskazivanje svojih seksualnih nagona, a žena ne pokrivanjem svoga tijela doprinosi istome. Stoga je **nužno pokrivanje ženskoga tijela.**

Osim ženi, *Kur'an* se obraća i muškarcu „ (...) Neka okrenu svoje poglede i neka čuvaju svoje spolne organe.“¹²⁸ *Allah dž.š.* direktno poziva muškarce na poštivanje ženina tijela i njene seksualnosti pozivajući ih na odvratanje pozornosti. U tome smislu, **prozivanje žene za njen izgled i nagon muškarca gubi svako uporište u *Kur'anu* i *Njegovim ajetima*, jer se iz priloženog potvrđuje *Allah dž.š.* usmjerava i poziva i muškarca i ženu na čestitost i poštivanje jedno drugoga.**

¹²⁵ „ Bludnici i bludniku udarite svakom pojedinom do njih po stotinu udaraca.“ Pandža i Čaušević, 1937:474

¹²⁶ „ I ne približavajte se bludu! Zaista je to sramno. I (kakav je to) ružan put!“ Pandža i Čaušević, 1937: 388

¹²⁷ Pandža i Čaušević, 1937:478

¹²⁸ Pandža i Čaušević, 1937:478

8. RAZVOD

U islamskoj tradiciji prekid braka je moguć isključivo u slučaju da supružnici više ne žele bivati u njemu. **Nužan uvjet za prekid braka i rastavu supružnika je nemogućnost ostvarivanja svrhe samoga braka i mirnoće u bračnoj zajednici.** Iako razvod *Allahu dž.š.* nije drag i jedna je od stvari koju ponajviše mrzi, isti je dozvoljen. Da bi proces rastave dotadašnjih supružnika bilo pravovaljan i u skladu s islamskim učenjem, valja istaknuti razloge zbog kojih se supružnici rastaju. Tako se u opravdane razloge rastave supružnika (Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:121) ubrajaju preljub, neplodnost partnera i nepoštivanje vjerskih propisa. **Najviše pozornosti pridaje se seksualnom nezadovoljstvu u okviru braka što se smatra direktnim i opravdanim razlogom za rastavu supružnika uz pretpostavku da se isti ne može ni na koji način popraviti.**

Oba supružnika imaju pravo zatražiti prekid braka i bračnih odnosa, no jedino muškarac može zatražiti jednostrani razvod braka – *talak*. Ovakav prekid braka pravda se finansijskim opterećenjima muškarca u uzdržavanju žene i djece. U slučaju jednostrane izjave muškarac (Ruthven, 2003:107) izgovara triput „puštam te!“. Prve dvije izjave obuhvaćaju razdoblje od tri menstrualna ciklusa – *iddeta* kako bi se utvrdilo da žena nije u drugom stanju.¹²⁹ **Razdoblje iddeta zabranjuje ženi spolne odnose, a po završetku razdoblja zabranjuje udaju za drugog muškarca.** Muškarac (Štojs, 2012:190) odmah nakon razvoda može stupiti u drugi brak, osim u slučaju da se jedna od njegove četiri žene nalazi u *iddetu*.¹³⁰ Za vrijeme *iddeta*, obitelji supružnika potiču iste na pomirenje i nastavak bračnih odnosa.¹³¹ Ako obitelji ne uspiju pomiriti supružnike, tada treća **izjava dovršava proces prekida bračne zajednice.** Konačno, muškarac svojoj ženi može dati najviše tri puta¹³² razvod braka, s time da **nakon trećeg puta sklapanje braka s istom ženom nije moguće sve dok se ona ne uda za drugoga muškarca te se od njega razvede.**¹³³

¹²⁹ „Razvedene žene će čekati tri mjeseca pranja. I njima nije dozvoljeno da kriju ono što je Bog stvorio u njihovim maternicama ako vjeruju u Boga i Sudnji dan.“ Pandža i Čaušević, 1937:53

¹³⁰ Tada bi prekoračio *Allahovu dž.š.* naredbu o četiri istovremene žene

¹³¹ „Ako se bojite razdora između njih (muža i žene), tada pošaljite posrednika od njegove porodice i posrednika od njezine porodice.“ Pandža i Čaušević, 1937:110

¹³² Prva dva su opoziva, a treći je prekid braka

¹³³ „A ako je pusti (po treći put) onda mu iza toga nije dozvoljeno (da je vjenča) dok se ona ne uda za drugoga muža.“ Pandža i Čaušević, 1937:54

Mišljenje pravnika (Štojs, 2012:190) je da muškarac ima pravo razvesti se od svoje žene bez objašnjenja¹³⁴, ali da to mora biti učinjeno na ispravan način. U tome smislu, prvi razvod se izgovara u razdoblju kada žena nema menstruaciju – *tuhra*, a poslije nastupa razdoblje *iddeta*. **Ako muškarac prije isteka razdoblja *iddeta* povuče razvod, tada se bračni život supružnika nastavlja kao da se ništa nije dogodilo. Što je sa ženom i njenom časti ako muškarac doista povuče razvod?** Najmanje ispravan (Štojs, 2012:191) razvod braka podrazumijeva izgovaranje razvoda bez pridavanja pozornosti ženskoj čistoći tripudium za redom.

Žena ima pravo (Štojs, 2012:191) pokrenuti rastavu braka jedino u slučaju da se muškarac slaže sa rastavom ili joj je za vrijeme trajanja braka muškarac dodijelio pravo na prekidanje braka i bračne zajednice. **Ako žena pokrene razvod bračne zajednice, muškarcu se djelomično ili u potpunosti vraća iznos *mehra* dat ženi prilikom stupanja u istu.** Jedna od opcija prekida braka u slučaju supružnikovog neslaganja s prekidom braka je obraćanje nadležnom tijelu – *sudu*. Islamsko društvo ne prihvata razvod braka pokrenut od žene, jer se žena smatra emotivnijom i eksplozivnijom. **Jedan od razloga ne obraćanja žene sudu je neupoznatost s vlastitim pravima, a i briga o zajedničkoj djeci.** Prema islamskom zakonu (Ruthven, 2003:107) supružniku se dodjeljuju dječaci iznad sedme godine života i djevojčice iznad devete godine života. Stoga, u praksi vrlo malo se žena obraća sudu u svrhu prekida braka.

¹³⁴ „Ako muškarac inicira razvod ili je uzrok razvoda njegova krivica, onda on mora platiti sve obaveze prema bračnom ugovoru.“ Spahić-Šiljak i Abazović, 2009:122

9. ZAKLJUČAK

Svaka religija temelji se na određenim vjerovanjima te iziskuje **poštivanje normi** nužnih za opstanak njenih sljedbenika, ali i same religije. Kršćani slijede norme i vrijednosti proizašle iz propovijedi i događaja zapisanih u *Bibliji*, a muslimani svoj životni put usmjeravaju prema *ajetima* zapisanima u *Kur'anu*. **Tumačenje samoga Kur'ana razlikuje se od osobe do osobe.** Isti *ajet*, jedan pojedinac protumačit će na jedan način, a drugi na drugi. **Subjektivnim i neadekvatnim tumačenjima Kur'ana žena je stavljena u inferioran položaj u odnosu na muškarca u islamskoj tradiciji.** Kako bi se ukazalo na takva subjektivna tumačenja, u radu se na više mjesta ukazuje na *ajete* vezane za odnos muškarca i žene te se iz istih zaključuje **jednakost muškarca i žene u Allahovim dž.š. očima.**

U ljudskom društvu najteže je i najsloženije utjecati na ljudsku svijest i običaje proizašle iz tradicije. U tome smislu, u modernom vremenu poštuje se i slijedi *islamska tradicija* na temelju koje je žena u *šerijatskom smislu* podređena muškarcu i potisnuta na same margine društvenog života. **Naivno je očekivati nagle promjene u ponašanju i tumačenju žene i njene uloge u društvu.** Najprije bi valjalo narodu ukazati na pogrešno tumačenje *ajeta* na kojima se temelji podređenost žene te ih educirati o ispravnom razumijevanju istih.

Ključni problem iz kojega proizlazi podređenost žene je i needuciranost žene o njenim pravima i položaju temeljenim na Kur'anu. Žena je prihvatila patrijarhalno tumačenje svoga položaja i isključivo reproduktivnu ulogu bez preispitivanja istoga. U tome smislu, **valjalo bi ženu usmjeriti na valjano iščitavanje ajeta te ju potaknuti na educiranje o vlastitim pravima proizašlima ne samo iz Kur'ana nego i prava zajamčenima Deklaracijom o pravima čovjeka.**

Jasno je da niti jedna društven tema nije toliko napeta kao diskusija o položaju i ulozi žene u islamu. Na žalost, jako je puno onih koji se pozivaju na krivo protumačene *ajete* bez stavljanja u kontekst 21. stoljeća, pa se u tome smislu nailazi na velik broj djela koja govore o nužnoj *inferiornosti žene* u islamskom društvu. U ovome radu pozornost se usmjerava na jednakost muškarca i žene temeljenoj na *Kur'anu* i riječima *Muhammeda a.s..* **U tome smislu, inferiornost žene nije nužna niti poželjna za društvo 21. stoljeća – za islamsko društvo.**

10. POPIS LITERATURE

- RUTHVEN, M. (2003.) *Islam*, Sarajevo, TKD Šahinpašić
- SARDAR, Z. i ABBAS MALIK, Z. (2002.) *Islam za početnike*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk
- SPAHIĆ-ŠILJAK Z. i ABAZOVIĆ, D. (2009.) *Monoteističko troglasje: Uvod u judaizam, kršćanstvo i islam*, Sarajevo, RABIC
- OPAČIĆ, Vid Jakša (ur.), (2009.) *Religije svijeta*, Zagreb, Mozaik knjiga
- SCHWARTZ, S. (preveli Karić, E. i Hafizović, R.) (2005.) *Dva lica islama*, Zagreb, Medžilis islamske zajednice
- MUTAHHERI, M. (preveo Amir Ridžanović) (1997.) *Prava žene u islamu*, Zagreb Mešihat Islamske zajednice u Hrvatskoj
- HIRSI ALI, A. (2009.) *Djevica u kavezu: proglas o emancipaciji žene i islam*, Zagreb, Naklada Ljevak
- MERNISSI, F. (2005.) *Zaboravljene vladarice u svijetu islama*, Sarajevo, Buybook
- RADAČIĆ, I. i VINCE-PALLUA, J. (2011.) *Ljudska prava žena: razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žene*, Zagreb, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH
- KARIĆ, E. (1990.) *Suvremena ideologijska tumačenja Kurana i islama*, Zagreb, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske
- SPAHIĆ-ŠILJAK, Z. (2007.) *Žene, religija i politika: analiza utjecaja interpretativnog religijskog naslijeđa judaizma, kršćanstva islama na angažman žene u javnom životu i politici u BIH*, Sarajevo, Internacionalni multireligijski interkulturalni centar Zajedno: Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije: Transkulturalna psihosocijalna obrazovna fondacija
- ŠTOJS, T. (2012.) *Neki vidici položaja žena u islamu* u: *Obnovljeni život*, vol.67, 2, str. 179.-194.
- PANDŽA MUHAMMED, H. i ČAUŠEVIĆ, DŽ. (1937.) *Kur'an časni*, VAKUF

ABOU EL FADL, K. (prevela SPAHIĆ-ŠILJAK, Z.) (2006.) *Islam i izazov demokracije*, Sarajevo, Buybook: Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije

SEKULIĆ, D. (2014.) *Identitet i vrijednosti: sociološka studija o hrvatskom društvu*, Zagreb, Politička kultura

SPAHIĆ-ŠILJAK, Z. (2011.) Rodni odnosi u islamu u Paralelni vrtovi str. 43.-46.

INTERNETSKE STRANICE

ŠIMONOVIĆ, D. (2008.) *Opća deklaracija o ljudskim pravima*, <http://www.mdomsp.hr/userdocsimages/arhiva/files/73214/Op%C4%87a%20deklaracij%20o%20ljudskim%20pravima.pdf> (pristupljeno 20. kolovoza 2017.)

HASANOVIĆ, A. (2010.) *Razumijevanje islama*, <https://documents.tips/documents/razumijevanje-islamaaziz-hasanovic.html> (pristupljeno 24. kolovoza 2017.)

IMAMOVIĆ, A. (2011.) *Mjera mudrosti – imam Ali*, <http://bastinaobjave.com/hadis/mjera-mudrosti-imam-ali> (pristupljeno, 20. kolovoza 2017.)

SEDIĆ, F. (2017.) *Majčini savjeti kćerci prije udaje* <https://www.preporod.com/index.php/duhovnost/tradicija/item/6364-majcini-savjeti-kceri-prije-udaje> (pristupljeno 20. kolovoza 2017.)

CENTAR ZA EDUKACIJU I ISTRAŽIVANJE NAHLA (2017.) *Muhammed, a.s., od a do ž* <http://www.poslanikmuhammed.info/str/muhammed-as-od-a-do-z> (pristupljeno 24. kolovoza 2017.)

NEPOZNATO (2012.) *Allah Uzvišeni i Njegov Poslanik, a.s. o vrijednosti žene* https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=14&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwisu-TaivLVAhUGORoKHfhiAcoQFghxMA0&url=http%3A%2F%2Fwww.ha-mim.net%2FLife_Style-detail%2Fallah-uzviseni-i-njegov-poslanik-a-s-o-vrijednosti-

[zene%2F&usg=AFQjCNEZQyaO0WTOKzCnnT-fojyI-RhsVA](#) (pristupljeno 24. kolovoza 2017.)

MUSLIMANSKA OMLADINA NORRK *O majkama* <http://www.n-um.com/o-majkama/> (pristupljeno 20. kolovoza 2017.)

Hrvatske novine (2008.) *Opća deklaracija o ljudskim pravima* http://www.hrvatske-novine.com/Hrvatske_novine/novine_tekst.asp?ID=1333 (pristupljeno 10. kolovoza 2017.)

11. SAŽETAK RADA

Islamska tradicija svoje korijene vuče s početka sedmog stoljeća s područja *Arapskog poluotoka*. Dolaskom islama na *Arapski poluotok* prestaje *mnogoboštvo*, a središnja ličnost vjerovanja postaje jedan Bog – *Allah dž.š.*. Od postanka svijeta mnogi su *Poslanici* širili *Njegovu dž.š.* riječ i pozivali narod na obraćenje, a posljednji među njima je *Muhammed a.s.*. *Muhammed a.s.* upoznao je narod s *Božjim govorom*, obvezama i neupitnim vjerovanjima zapisanim u svetoj knjizi – *Kur'anu*.

Vjerski zakon islama – *šerijat*, proizašao je iz *Kur'ana* i tumačenja *Istog*. Veći dio *šerijata* nije u skladu s ispravnim tumačenjima islamske tradicije. **Šerijatski zakon stavlja ženu u inferioran položaj oduzimajući joj pri tome temeljna ljudska prava.** U tome smislu, pogrešnim tumačenjima *Kur'anskih ajeta* ženi je nametnuto **potpuno pokrivanje tijela** iako se *ajeti* o odijevanju odnose istovremeno na muškarca i ženu, zatvaranje u kuću i uloga isključivo domaćice i majke. **Svaki pokušaj probijanja žene na društvenu i političku scenu javnog života unaprijed je osuđen na propast.** Samim *šerijatom* nametnut je *patrijarhat* kao društveni sistem, a same žene *šerijat* i prava proizašla iz njega ne dovode u pitanje.

Problematici ove teme doprinosi i neusklađenost *šerijatskog zakona* s *Deklaracijom o pravima čovjeka*. Poštivanjem i provođenjem *šerijata*, narušavaju se i dovode u pitanje temeljna prava svakoga čovjeka – pravo na izbor, pravo slobodnu volju, pravo na odgoj i obrazovanje i mnoga druga prava zajamčena *Deklaracijom*. Valja naglasiti da su ova dva zakona suprotna jedan drugome prije svega zbog vremena nastanka. Sam *šerijat* kao vjerski zakon islama nije podložan promjeni te kao takav izaziva negodovanje u akademski uzdignutom i osviještenom modernom društvu.

Razlika muškarca i žene na prvi pogled je očita, no problem nastaje kada se na temelju urođenih predispozicija jedan rod stavlja u inferioran položaj. **U tome smislu, žene se smatra nepodobnom za vođenje države ili nekoga posla.** Uporište o inferiornosti žene mnogi pronalaze u *Kur'anu* i *ajetima* koji govore o *Evi* i *Adamu*. Valja skrenuti pozornost da se u *Kur'anu* niti u jednom *ajetu* ne govori o ženi kao inferiornom, nego se o oba roda govori kao ravnopravnima. **Na ravnopravnost rodova ukazuje nam Muhammedov a.s. odnos prema ženama kojima je dopuštao da predvode klanjanje te na razne načine iskazivao poštenje i uvažavanje ženskom rodu.**

Ključna i očita razlika rodova istaknuta je u području braka i prekidanja istoga. Muškarac je obavezan ženi pokloniti *mehr* pri sklapanju braka kao znak svojih ozbiljnih namjera te isti ne može tražiti nazad. Valja istaknuti *poligamiju* kao važan faktor islamskog braka u kojemu se dopušta muškarcu bračna zajednica s najviše četiri žene. No, *Allah dž.š.* iziskuje od muškarca da se jednako odnosi i brine prema svim ženama kako se niti jedna ne bi osjećala ugroženom. U slučaju prekida bračne zajednice, **šerijatskim zakonom muškarcu se dodjeljuju djeca te ima pravo stupiti u novu bračnu zajednicu neposredno nakon prekida prethodne.** Za razliku od muškarca, žena mora poštivati razdoblje *iddeta*, odnosno tri mjeseca kako bi se muškarcu pružila prilika da se predomisli i nastavi bračnu zajednicu te da se potvrdi da žena nije u drugom stanju.

12. RESUME

The roots of Islamic tradition go back to the beginning of the seventh century in the area of the *Arab Peninsula*. With the coming of *Islam* to the *Arab Peninsula*, ends the era of *polytheism* and the central of belief becomes monotheistic, the belief in one God - *Allah dz.š.*. Since the foundation of the world, many Prophets have spread the word of *Allah dž.š.*. They spoke to people about conversion, and the last among them was *Muhammad a.s.*. *Muhammad a.s.* introduced the people to the God's speech, its obligations and unquestioning beliefs recorded in the Holy *Qur'an*.

The religious law of Islam - *Sharia*, came from the *Qur'an* and its interpretation. A great part of the *Sharia* is not in line with the correct interpretations of the Islamic tradition. ***Sharia law puts a woman in an inferior position by depriving her of fundamental human rights.*** In this sense, the wrong interpretations of the *Qur'an*, only women are forced to fully cover their bodies even though the *ajets* directs dressing manners for both man and woman, imprisoning women in the household and any attempt to include a woman into the social and political scene of public life is in condemned. *Sharia* itself imposes patriarchy as a social system and women repressed by the *Sharia law* did not question it.

To the issues contributes the non-compliance of the *Sharia Law* with the *Declaration of Human Rights*. Respecting and carrying out the *Sharia law* violates and challenges fundamental rights of every person - the right of choice, the right of freedom of will, educational rights and many other guaranteed by the *Declaration*. It should be emphasized that these two laws are opposed to each other, primarily because of the time of their emergence. *Sharia* itself as a religious law of Islam and not a subject of change and as such provokes disapproval in an academically elevated and perceived modern society.

The difference between men and women at first glance is obvious, but the problem arises when one parent puts inferiority on the basis of inherent predisposition. **In that sense, women are considered unfit to lead the state or have any job at all.** The bases of the inferiority of women are found in the *Qur'an* and *ajets* which speak of *Hava* and *Adem*. It should be noted that in the *Qur'an* not a single verse speaks of women as inferior, but asequalas men. The equality ofsexes is indicated by

Muhammad's a.s. attitude toward women. He allowed them to lead adoration and expressed appreciation in various ways.

The key and obvious difference between the sexes is highlighted in the area of marriage and the interruption of it. A man is obligated to give a woman *mehr* when getting married as a sign of his serious intentions to marry her and he can not ask for it back. It is important to point out *polygamy* as an important factor of Islamic marriage which allows a man a marriage with a maximum of four women. *Allah dž.š.* directs a man to equally care for all women so that no one would feel left out. In the case of a break-up of the marital community, **the *Sharia* law gives the children to the male and he has the right to enter a new marital community immediately after the previous.** Unlike a man, a woman must respect the period of *iddet* or three months in order to give the man the opportunity to change and continue the marital union and to confirm that she is not pregnant.